

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΕΙΣ
ΟΜΟΤΙΜΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ

CONFERMENT OF
EMERITUS PROFESSORSHIPS

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ

ΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑΣ

ΛΟΥΚΙΑΣ ΑΘΑΝΑΣΑΚΗ

ΣΕ ΟΜΟΤΙΜΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ &
ΕΠΙΔΟΣΗ ΤΙΜΗΤΙΚΟΥ ΤΟΜΟΥ
(ΡΕΘΥΜΝΟ, 27 ΝΟΕΜ. 2024)

✧

CONFERMENT OF EMERITUS PROFESSORSHIP ON

LUCIA ATHANASSAKI

AND PRESENTATION OF HONORARY VOLUME

(RETHYMNON, NOV. 27, 2024)

✧

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΕΙΣ / ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

WELCOMING ADDRESSES / PRESENTATIONS

Στιγμιότυπα από την τελετή απονομής, στην Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, Ρέθυμνο, Τετάρτη 27 Νοεμβρίου 2024.

Σε μια λαμπρή τελετή που πραγματοποιήθηκε την Τετάρτη 27 Νοεμβρίου 2024 στην Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου, απονεμήθηκε ο τίτλος της Ομότιμης Καθηγήτριας του Τμήματος Φιλολογίας στην αφυπηρετήσασα καθηγήτρια, Λουκία Αθανασάκη.

Η τελετή ξεκίνησε με την προσφώνηση του πρύτανη του Ιδρύματος, καθηγητή Γεωργίου Μ. Κοντάκη. Ακολούθησαν οι προσφωνήσεις της κοσμήτορος της Φιλοσοφικής Σχολής, καθηγήτριας Αγγέλας Καστρινάκη, και της αντιπροέδρου του Τμήματος Φιλολογίας, καθηγήτριας Έλενας Αναγνωστοπούλου. Η παρουσίαση της σταδιοδρομίας, του επιστημονικού έργου και της προσωπικότητας της τιμώμενης έγινε από τον καθηγητή του Τμήματος Φιλολογίας και μέλος του Συμβουλίου Διοίκησης του Πανεπιστημίου Κρήτης, Κωνσταντίνο Σπανουδάκη. Από όλους τονίστηκε το αξιοκρατικό και δημοκρατικό της ήθος, η οξυδέρκεια και η ευθυκρισία, οι διοικητικές ικανότητες, η διεθνής επιστημονική αίγλη, η γενναιοδωρη προσφορά στις νεότερες γενιές φοιτητών, φοιτητριών και συναδέλφων, η αφοσίωση στο Τμήμα Φιλολογίας και στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Στην αντιφώνησή της η Λουκία Αθανασάκη ανέπτυξε το θέμα «Δίνοντας λύσεις σε ένα αδιέξοδο: γυναικείο κύρος στη *Θηβαΐδα* (;) του Σησιχόρου και η επίδρασή του στις *Φοίνισσες* του Ευριπίδη».

Στο πλαίσιο της ίδιας τελετής, σε συνδιοργάνωση του Τμήματος Φιλολογίας με την Περιφέρεια Κρήτης, πραγματοποιήθηκε παρουσίαση του τιμητικού τόμου *Lux: Studies in Greek and Latin Literature in Honor of Lucia Athanassaki*. Η αντιπρύτανης Ανάπτυξης, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας Μελίνα Ταμιωλάκη απηύθυνε χαιρετισμό και στη συνέχεια οι επιμελητές του τόμου και άλλοι διακεκριμένοι καθηγητές και καθηγήτριες από την Ελλάδα και το εξωτερικό, διά ζώσης ή εξ αποστάσεως, μίλησαν για τις επιστημονικές συμβολές τους στον τόμο και, με συγκίνηση, για την οφειλή τους στο ακαδημαϊκό έργο και την προσωπικότητα της τιμώμενης. Η τελετή της επίδοσης του τιμητικού τόμου και της εκδήλωσης στο σύνολό της ολοκληρώθηκε με σύντομη ομιλία της Λουκίας Αθανασάκη.

Προσφώνηση από την Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής

ΕΙΜΑΙ στην ευχάριστη θέση να χαιρετίσω την αποψινή τελετή, όπου πραγματοποιείται η απόδοση στη Λουκία Αθανασάκη του οφειλόμενου τίτλου της ομότιμης καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Είναι γνωστή η προσφορά της κυρίας Αθανασάκη και θα την αναφέρει αναλυτικά ο εντεταλμένος για τον αίνο συνάδελφος. Εγώ θα πω από τη μεριά μου ότι η κυρία Αθανασάκη τίμησε το Τμήμα Φιλολογίας και τη Φιλοσοφική Σχολή, της οποίας άλλωστε υπήρξε κοσμήτορας κατά τα έτη 2014–2018.

Πρωτάρχησε να διδάσκει στο Ρέθυμνο το αρχαίο πλέον έτος 1991, άρα έχει διανύσει ακριβώς το ένα τρίτο του αιώνα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Μαζί πάντως μετακομίσαμε, το 1996, από τα Περιβόλια και το αξέχαστο έξι-μαζί-σε-ένα-γραφείο, στην άξια του ονόματός της Πανεπιστημιούπολη, εδώ, στου Γάλλου. Θυμάμαι κάτι παμπάλαια τραπέζια με συναδέλφους, σαν να 'ναι σε μιαν άλλη ζωή, θυμάμαι και πόσο είχα διασκεδάσει με τον τίτλο «Ελτινιστές» που απέδιδαν στους εαυτούς τους οι ως επί το πλείστον αρχαιοελληνιστές και λατινιστές συνάδελφοι που έμεναν στο ξενοδοχείο Ελτίνα, δίπλα στο παλιό Πανεπιστήμιο. Θυμάμαι βέβαια και διάφορες ιστορίες στο Τμήμα Φιλολογίας, πολλές φουρτούνες, κάποια ναυάγια, αλλά κυρίως πολλές σωτηρίες...

Ηγετική φυσιογνωμία η Λουκία Αθανασάκη, με διεθνές προφίλ, με νοιάξιμο για τους φοιτητές, με καινοτόμες ιδέες, με γνώση του διεθνούς περιβάλλοντος, με γενική εποπτεία περί των ανθρωπιστικών σπουδών, με καλό γούστο και με καλλιτεχνικές ευαισθησίες, αφήνει πίσω της καλούς συνεχιστές και καλές πρακτικές – καθώς και πλήθος από φοιτητές και φοιτήτριες που την θεωρούν δασκάλα τους.

Τίποτα πιο σημαντικό δεν υπάρχει από το ότι ανοίξαμε δρόμους στους νέους και τις νέες, κάτι τους μεταδώσαμε στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, την αγάπη μας για την έρευνα, τη διδασκαλία, την τάση για γενικότερη προσφορά. Και η κυρία Αθανασάκη, με την επί 33 χρόνια παρουσία της στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, έχει συμβάλει ουσιαστικά στο να δημιουργηθεί και να θάλλει η επισημονική μας οικογένεια.

Είναι ωραίο που βρισκόμαστε όλοι μαζί, σε ομόνοια και σύμπνοια, ξεπροβοδίζοντας μια συνάδελφο με την οποία συμπορευτήκαμε τόσα χρόνια στα έδρανα, στην εξάγωνα αίθουσα των συνεδριάσεων, στο αίθριο με τις μανόλιες και τις δάφνες μας, και –φεν– σε μπόλικες τηλε-συναντήσεις.

Οι ευχές ολόκληρης της Φιλοσοφικής Σχολής, αγαπητή Λουκία, ας σε συνοδεύουν σε αυτό το επόμενο κεφάλαιο της ζωής σου, που ανοίγει τώρα. Είθε να είναι κι αυτό καρποφόρο και ανέφελο.

Προσφώνηση από την Αντιπρόεδρο του Τμήματος Φιλολογίας

Αξιότιμε κ. Πρύτανη,
Αγαπητοί/αγαπητές συνάδελφοι
Φοιτητές και φοιτήτριές μας
Αγαπητή τιμώμενη Λουκία Αθανασάκη,

ΟΙ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΙ μου ξέρουν ότι είναι μεγάλη η συγκίνηση για τη συμμετοχή μου στη σημερινή αναγόρευση σε ομότιμη καθηγήτρια της Λουκίας Αθανασάκη.

Η Λουκία Αθανασάκη έδωσε τον εαυτό της στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Πίστεψε και επένδυσε στην εξωστρέφεια, την ποιότητα και την ακτινοβολία του Τομέα, του Τμήματος, της Σχολής και του Πανεπιστημίου. Μέσα από την παρουσία, τη δράση και τις επιλογές της συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του Τμήματος, και είναι αναπόσπαστο κομμάτι της Ιστορίας του. Υπηρέτησε και στήριξε τις ανθρωπιστικές σπουδές μέσα από σημαντικές διοικητικές θέσεις. Υπήρξε Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής και Διευθύντρια του Τομέα της για μεγάλα διαστήματα.

Με τη Λουκία συμπορευτήκαμε για πολλά χρόνια, μοιραστήκαμε την κοινή μας αγάπη για το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο. Τη γνωρίζω από την εποχή που εγώ ήμουν προπτυχιακή φοιτήτρια στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας κι εκείνη διδακτορική φοιτήτρια στο Πανεπιστήμιο Brown. Οι δεσμοί με την Ελλάδα την έφεραν συχνά στο ΕΚΠΑ, και υπήρξε κεντρικό πρόσωπο σε έναν κύκλο χαρισματικών και ανήσυχων φοιτητών της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ που ήθελαν να δημιουργήσουν και να αφήσουν το στίγμα τους στην Ελλάδα.

Η Λουκία συνέδεσε τη ζωή της με την Κρήτη. Ταυτόχρονα, λειτουργούσε πάντα σαν πολίτης του κόσμου, μέλος της παγκόσμιας ακαδημαϊκής κοινότητας. Αφιέρωσε τον εαυτό της, την ενέργειά της και την αγάπη της στο Τμήμα μας, κινήγησε το όραμά της, δίδαξε πολλές γενιές φοιτητών και υπήρξε μέντορας και φίλη για πολλούς νεότερους συναδέλφους της. Κάτι που φαίνεται από τον Τόμο που ετοίμασαν γι' αυτήν οι εξαιρετικοί φοιτητές της. Από τα αισιόδοξα και όμορφα χρόνια που η Κρήτη ήταν το φωτεινό παράδειγμα για όλα τα Πανεπιστήμια της Ελλάδας μέχρι την εποχή των ανατροπών και τους σημερινούς καιρούς, δύσκολους για τις ανθρωπιστικές σπουδές και για τα περιφερειακά Πανεπιστήμια, διατήρησε την ενέργεια και τον ενθουσιασμό της, την πίστη της στις δυνατότητες των νέων ανθρώπων, αναζητώντας τρόπους για να τους συγκινήσει και να τους εμπνεύσει. Η Λουκία δεν είπε ποτέ «είναι χαμένες υποθέσεις τα παιδιά που μπαίνουν στο Τμήμα με 8». Έλεγε πάντα ότι όλα τα παιδιά μπορεί κανείς να τα εμπνεύσει και να τα αλλάξει.

Δυνατή, αισιόδοξη και ασυμβίβαστη, παθιασμένη με τον κλασικό κόσμο, με την έρευνα και τη διδασκαλία, με μια αταλάντευτη χαρά και περιέργεια για τα μικρά και τα μεγάλα της ζωής. Δοτική στους φίλους της, γενναιόδωρη, φιλόξενη, με έναν κοσμοπολιτισμό που αποτελεί κύριο γνώρισμα της ζωής και της προσωπικότητάς της. Έχει φίλους σε όλον τον κόσμο, αγαπάει και επιδιώκει ταξίδια σε κάθε γωνιά του πλανήτη, διοργανώνει συνέδρια και εκδηλώσεις που φέρνουν τους ανθρώπους εδώ, με το ένα πόδι στην Οξφόρδη και το άλλο στην Ελλάδα, μοιράζεται τη ζωή και τον χρόνο της με τον αγαπημένο της σύντροφο Ewen, σε μια σχέση ζωντανή, που περνάει μέσα από το κοινό τους πάθος για τις κλασικές σπουδές και την ομορφιά τους.

Με τη Λουκία ζήσαμε σύμπνοιες και ρήξεις. Πολύτιμες στιγμές συνεργασίας και φιλίας, οδυνηρές στιγμές διαφωνίας και συγκρούσεων. Πάντα στη βάση ενός ειλικρινούς διαλόγου, ενός κοινού αξιακού συστήματος, και της αμοιβαίας παραδοχής ότι τα ίδια θέλουμε και επιδιώκουμε, παρά τις διαφωνίες μας.

Με τη Λουκία μοιραζόμαστε πολύτιμες μνήμες της νεότητάς μας, θυμόμαστε τις όμορφες βραδιές με αγαπημένους φίλους και συναδέλφους στο Ρέθυμνο, εξακολουθούμε πάντα να πιστεύουμε στη δυναμική του Τμήματος και των ανθρώπων του.

Λουκία, ελπίζω ότι ο τίτλος της Ομότιμης Καθηγήτριας θα δώσει την ευκαιρία να μοιραστούμε πολλές ακόμη στιγμές που θα έρθουν.

Έπαινος (*laudatio*) της καθηγήτριας Λουκίας Αθανασάκη

Αξιότιμε κύριε Πρύτανι, Κυρία Αντιπρύτανι, Κυρία Κοσμήτορ της Φιλοσοφικής Σχολής, Κυρία Αντιπρόεδρε του Τμήματος Φιλολογίας, Κυρία Αθανασάκη (Αγαπητή Λουκία), Αγαπητές συναδέλφισσες και συνάδελφοι, Κυρίες και κύριοι,

Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ μας διαδρομή στο Πανεπιστήμιο προσφέρει κάποιες στιγμές ανάτασης και οπωσδήποτε από τις πιο ξεχωριστές είναι και τούτη η σημερινή, όπου έχω τη χαρά να εκφωνήσω τη *laudatio* στην τελετή αναγόρευσης της Λουκίας Αθανασάκη σε Ομότιμη Καθηγήτρια και επίδοσης τιμητικού τόμου. Και είναι πρόπον και σύμφωνο με μακρά παράδοση στα κλασικά γράμματα οι μαθητές να ξεπροβοδίζουν με τιμή τους δασκάλους τους, όπως είναι η περίπτωση εδώ.

Η Λουκία Αθανασάκη γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα. Σπούδασε στο Τμήμα Φιλολογίας του ΕΚΠΑ, από όπου αποφοίτησε με άριστα το 1980. Αναγορεύθηκε διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Brown των ΗΠΑ το 1990 με τη διδακτορική διατριβή *Mantic Vision and Diction in Pindar's Victory Odes* υπό την επίβλεψη του φημισμένου κλασικού φιλολόγου Charles Segal, τη νεκρολογία του οποίου η Αθανασάκη δημοσίευσε στο επιστημονικό περιοδικό της Φιλοσοφικής Σχολής *Αριάδνη* το 2004. Αφού δίδαξε σε διάφορα Πανεπιστήμια των Ηνωμένων Πολιτειών, ούριος άνεμος την αγκυροβόλησε στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, όπου, με γνωστικό αντικείμενο «Κλασική Φιλολογία», ανήλθε όλες τις βαθμίδες της ιεραρχίας μέχρι την εκλογή της σε Καθηγήτρια πρώτης βαθμίδας το 2012. Είναι παντρεμένη με τον Καθηγητή του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης Ewen Bowie, ο οποίος είναι Επισκέπτης Καθηγητής (Visiting Professor) του Τμήματος Φιλολογίας και τακτικότατος επισκέπτης της πόλης μας.

Τα χρόνια αυτά η κ. Αθανασάκη δίδαξε γενιές και γενιές φοιτητών και φοιτητριών· κατά κοινή ομολογία είχε το χάρισμα να είναι ιδιαιτέρως αγαπητή στα ακροατήριά της και συγχρόνως να εμπνέει το σεβασμό. Γράφει η ίδια στο σύντομο βιογραφικό της:¹ «Είμαι πολύ περήφανη για όλους εκείνους τους μαθητές μου που έχουν διακριθεί ως δάσκαλοι και επιστήμονες στην Ελλάδα και το εξωτερικό και μεταλαμπαδεύουν την κλασική παιδεία στις νεότερες γενιές». Έμπρακτη απόδειξη των λόγων της είναι ο ανά χείρας συλλογικός τόμος που σήμερα επιδίδεται στην κ. Αθανασάκη υπό τη συνεπιμέλεια δύο μαθητών της, του Αντώνη Αυγουστάκη και της Μυρτώς Αλούμπη.²

¹ <<https://www.philology.uoc.gr/staff/lucia-athanassaki>>.

² Myrto ALOUMPI & Antony AUGOUSTAKIS (επιμ.) 2024, *LUX: Studies in Greek and Latin*

Τα ερευνητικά ενδιαφέροντα της Λουκίας Αθανασάκη επικεντρώνονται στη μελική ποίηση της αρχαϊκής και πρώιμης κλασικής περιόδου (ιδιαίτερα στον Πίνδαρο), την τραγωδία, την αυγούστεια λυρική ποίηση και όψιμα στην ελληνορωμαϊκή περίοδο στις πραγματείες του Πλουτάρχου (και άλλων συγγραφέων). Διαθέτει βαθεία γνώση εξίσου και στις δύο γλώσσες της αρχαιότητας, τα ελληνικά και τα λατινικά, όπως άλλωστε φαίνεται τόσο από την έρευνα όσο και από τη διδασκαλία της. Οι μελέτες της εστιάζουν στο διάλογο της λογοτεχνίας με τις εικαστικές τέχνες και τις ιδεολογικές και πολιτικές προεκτάσεις της γόνιμης αυτής διάδρασης. Οι δημοσιεύσεις της αθροίζουν επτά βιβλία, επιμέλεια τριών τευχών του επιστημονικού περιοδικού της Φιλοσοφικής Σχολής *Αριάδνη* (για το οποίο –ειρήσθω εν παρόδω– η Αθανασάκη εγκαινίασε το 2018 και τη σειρά *Ariadne Supplements*, τη σειρά *Παραρτημάτων* της *Αριάδνης*), πενήντα δύο άρθρα, πέντε βιβλιοκρισίες και δέκα εννέα σύμμεκτα και έχουν τύχει της ευρύτατης διεθνούς προσοχής και αναγνώρισης.

Στην προμετωπίδα τους³ βρίσκεται φυσικά το βιβλίο της *Αείδετο πᾶν τέμενος: Οι χορικές παραστάσεις και το κοινό τους στην αρχαϊκή και πρώιμη κλασική περίοδο* που εκδόθηκε από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης το 2009. Ο τίτλος αναπαράγει μια πινδαρική φράση ανειλημμένη από τον 10ο *Ολυμπιονίκο*. Το βιβλίο συνιστά σημαντική συμβολή για τη χορική λυρική ποίηση και τις παραστάσεις της· και μάλιστα τόσο ως προς το χορό, που εκτελεί, όσο και ως προς τα ακροατήρια των παραστάσεων. Μελετά πώς ο ποιητής προκαταλαμβάνει τις αντιδράσεις του κοινού του, δια φωτίζει έννοιες-“κλειδιά” όπως *τέρψις* ή *εὐφροσύνη*, διερευνά τη διάδραση τέχνης και λογοτεχνίας, τη συμπλοκή του λεκτικού και του οπτικού. Και αυτά όχι μόνο για την πρώτη παράσταση αλλά και για τις επόμενες. Διότι η Αθανασάκη εντοπίζει στις ωδές και το λεγόμενο «φασματικό χώρο», ο οποίος διανοίγει υπερχρονικές και υπερτοπικές προοπτικές και επιτρέπει την επανεκτέλεση των *Ωδών* στο διηνεκές. Όπως γράφει η Νατάσσα Πεπονή στη βιβλιοκρισία της (*JHS* 131 [2011], 178) «ο προσεκτικός αναγνώστης του βιβλίου ενθαρρύνεται να σκεφτεί πως κάθε χορικό άσμα, μολονότι πρωτίστως εννοεί να παραστήσει και να σχολιάσει τη δική του χωρο-χρονική πραγματικότητα, στην πράξη χειραγωγεί τον τρόπο με τον οποίον αυτή η πραγματικότητα τελικά θα μετατραπεί σε πλάσμα της φαντασίας (fiction) στο πλαίσιο μελλοντικών αναπαραστάσεων» (η μετάφραση δική μου). Η διεπιστημονική προσέγγιση της Αθανασάκη αποκαλύπτει, επομένως, τη διπλή δυναμική της χορικής ποίησης ως πολιτισμικού γεγονότος στο χωρικό παρόν, αλλά και ως μεγαλόπνοης σύνθεσης στο αέναο μέλλον. Καταλαβαίνω πως το βιβλίο βρίσκεται σε διαδικασία αναθεωρημένης μετάφρασης στα αγγλικά, ώστε να τύχει ευρύτερου ακροατηρίου, όπως και

Literature, In Honor of Lucia Athanassaki. Trends in Classics, 166. Βερολίνο & Βοστώνη: Walter de Gruyter.

³ Ευχαριστώ την Αθηνά Καβουλάκη για τις οξυδερκείς παρατηρήσεις της σε αυτό το τμήμα του κειμένου.

του αξίζει. Μάλιστα, μεγάλο μέρος της αγγλικής εκδοχής του βιβλίου έχει ήδη δημοσιευθεί σε μορφή επικαιροποιημένων βιβλιογραφικά άρθρων σε διάφορους συλλογικούς τόμους.⁴

Το εκτεταμένο δημοσιευμένο έργο δεν επιτρέπει εδώ μια πιο αναλυτική παρουσίαση. Οι συμβολές είναι πολλές, πρωτότυπες και σημαντικές. Στο «Political and Dramatic Perspectives on Archaic Sculptures: Bacchylides' *Fourth Dithyramb* (Ode 18) and the Treasury of the Athenians in Delphi», δημοσιευμένο στο συλλογικό τόμο *The Look of Lyric* το 2016, η Αθανασάκη παρατηρεί πως η αφήγηση των πράξεων του Θησέα στην πορεία από την Τροιζήνα στην Αθήνα, για τις οποίες η 18η ωδή του Βακχυλίδη συνιστά την πρώτη λογοτεχνική μαρτυρία, σχεδόν ταυτίζεται με τις αναπαραστάσεις στις νότιες μετόπες του θησαυρού των Αθηναίων στους Δελφούς. Ο λεγόμενος θησαυρός των Αθηναίων είναι ένα κτήριο στους Δελφούς, σε μορφή μικρού ναού, που κατασκευάστηκε γύρω στο 500 π.Χ. και ήταν αφιερωμένο στη νίκη των Αθηναίων κατά των Περσών στη μάχη του Μαραθώνα. Η πρωτότυπη αυτή συμβολή δείχνει πώς η θέαση του μνημείου φωτίζεται από την ακρόαση του κειμένου και τούμπάλιν. Με τα μνημεία της Αθήνας, αλλά στον Πλούταρχο αυτή τη φορά, καταγίνεται και η πιο πρόσφατη συμβολή της Αθανασάκη που είδε το φως της δημοσιότητας το 2022 στην Οξφόρδη: «Athenian Monumental Architecture, Iconography and Topography, in Plutarch's *De Gloria Atheniensium*» (*Πότερον Ἀθηναῖοι κατὰ πόλεμον ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδοξότεροι*). Η συμβολή αυτή δημοσιεύθηκε στον τόμο *Plutarch's Cities*, που συνεπιμελήθηκε η ίδια η Αθανασάκη και αφιερώνεται στον Ομότιμο Καθηγητή Τάσο Νικολαΐδη.⁵ Η οξυδερκής επιλογή της Αθανασάκη (σε συνεργασία με τη Fr. Titchener) να μελετηθούν οι πόλεις του Πλουτάρχου υπό το πρίσμα της βιωμένης πραγματικότητας του παρόντος και του παρελθόντος έχει καταστήσει

⁴ Ενδεικτικά: Poésie mélique, récit et rituel : une relation simple ? Sur les *Olympiques* 4 et 5 de Pindare. Στο: C. CALAME & P. ELLINGER (επιμ.) 2017, *Du récit au rituel par la forme esthétique : poèmes, images et pragmatique culturelle en Grèce ancienne*. Paris: Les Belles Lettres, 75–96. || The Symposium as Theme and Performance Context in Pindar's Epinicians. Στο: V. CAZZATTO, D. OBBINK, & E. E. PRODI (επιμ.) 2016, *The Cup of Song: Studies on Poetry and the Symposium*. Oxford: Oxford University Press, 85–112. || Political and Dramatic Perspectives on Archaic Sculptures: Bacchylides' *Fourth Dithyramb* (Ode 18) and the Treasury of the Athenians in Delphi. Στο: V. CAZZATTO & A. LARDINOIS (επιμ.) 2016, *The Look of Lyric: Greek Song and the Visual*. Mnemosyne Supplements, 391. Leiden & Boston: Brill, 16–49. || Performance and Re-performance: The Siphnian Treasury Evoked (Pindar's *Pythian* 6, *Olympian* 2 and *Isthmian* 2). Στο: P. AGÓCS, C. CAREY, & R. RAWLES (επιμ.) 2012, *Reading the Victory Ode*. Cambridge: Cambridge University Press, 134–57. || Song, Politics, and Cultural Memory: Pindar's *Pythian* 7 and the Alcmaeonid Temple of Apollo. Στο: L. ATHANASSAKI & E. L. BOWIE (επιμ.) 2011, *Archaic and Classical Choral Song: Performance, Politics & Dissemination*. Trends in Classics, 10. Berlin: De Gruyter, 235–68.

⁵ Στο: L. ATHANASSAKI & F. B. TITCHENER (επιμ.) 2011, *Plutarch's Cities*. Oxford: Oxford University Press, 81–101.

τον τόμο αυτό σημείο αναφοράς στις πλουταρχικές σπουδές, ενώ συγχρόνως έχει διανοίξει ρηξικέλευθες οδούς για μελλοντική έρευνα μέσω του καταληκτήριου κεφαλαίου που η ίδια η Αθανασάκη συνέγραψε.

Σε άλλη κατεύθυνση, η συμβολή της στο συλλογικό τόμο τον αφιερωμένο στον Gregory Nagy το 2012,⁶ «A Magnificent Birthday Party in an Artful Pavillion: Lifestyle and Leadership in Euripides' *Ion* (on and off Stage)», ασχολείται με το πρότυπο ηγεσίας. Η Αθανασάκη δείχνει πως η παρουσίαση του Ίωνα ως ευλαβούς και φιλόξενου bon-viveur αντανakλά σύγχρονο προβληματισμό στην Αθήνα για τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει ο ηγέτης μιας πόλης που φιλοδοξεί να ηγηθεί του ελληνικού κόσμου. Δεν θα μπορούσα να παραλείψω το άρθρο της Αθανασάκη που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Classical Inquiries* το 2019 «A Turkish Angora Cat in Paris: An Insight into Catullus' "Sparrow Poem" (c. 2) Arising from a Modern Greek Song», άρθρο που συσχετίζει το σπουργιτάκι της αγαπημένης Λεσβίας του Ρωμαίου ποιητή Κάτουλλου με το τούρκικο γατί στο Παρίσι στο γνωστό τραγούδι του Λαυρέντη Μαχαιρίτσα σε στίχους του πρόσφατα εκδημήσαντος Ισαάκ Σούση «Ζηλεύω το μικρό σου το γατί».⁷

Ωστόσο, το ερευνητικό έργο της Λουκίας Αθανασάκη δεν ολοκληρώθηκε με την ενεργό θητεία της, αλλά συνεχίζεται θαλερό όσο ποτέ, με εξαγγελθείσες δημοσιεύσεις ανάμεσα στις οποίες και η μονογραφία *Euripides' Athens: Art, Cult, and Leadership*.⁸ Τα διεθνή συνέδρια, συμπόσια, σεμινάρια και άλλες εκδηλώσεις που έχει διοργανώσει, πάντοτε με υποδειγματική επιμέλεια, πάντοτε με σημαντική διεθνή συμμετοχή και με την ενεργό συνδρομή φοιτητών και φοιτητριών, είναι τόσο πολλά, που είναι αδύνατον να αναφερθούν εδώ έστω και με τη μορφή τίτλων.

Στην ακαδημαϊκή της διαδρομή η Λουκία Αθανασάκη έτυχε πολλών και σημαντικών διακρίσεων. Ήδη από τα φοιτητικά της χρόνια τιμήθηκε με την Υποτροφία Σαριπόλου του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (1981–1983). Πιο πρόσφατα, έχει βραβευθεί από τη Γραμματεία Τεχνολογίας και Έρευνας για την αναγνώριση αριστείας στο έργο της (2012), ενώ υπήρξε ιδρυτικό μέλος (2007) και χρημάτισε Πρόεδρος (2019) του Δικτύου για τη μελέτη του ελληνικού αρχαϊκού άσματος (Network for the Study of Archaic Greek Song). Το δίκτυο ανέπτυξε και συνεχίζει να αναπτύσσει σπουδαία δραστηριότητα για τη μελέτη της αρχαιοελληνικής ποίησης ως άσματος και ως ζωντανής και δυναμικής εκτέλεσης σε δεδομένο και αέναο χωροχρόνο. Προσκλήθηκε κατ' επανάληψη για να διδάξει και ανέπτυξε συνεργασίες

⁶ <http://nrs.harvard.edu/urn-3:hul.ebook:CHS_Bers_etal_eds.Donum_Natalicium_Gregorio_Nagy.2012>.

⁷ <<https://classical-inquiries.chs.harvard.edu/a-turkish-angora-cat-in-paris-an-insight-into-catullus-sparrow-poem-c-2-arising-from-a-modern-greek-song/>>.

⁸ Βλ. την προδημοσίευση στο *CHS Research Bulletin* 7 (2019), <http://nrs.harvard.edu/urn-3:hinc.essay:AthanassakiL.Euripides_Athens.2019>.

με Πανεπιστήμια επιπέδου όπως του Harvard, του Brown και της Οξφόρδης (Corpus Christi College). Στο πλαίσιο ευρύτερης αναγνώρισης και κοινωνικής προσφοράς η Λουκία Αθανασάκη χρημάτισε μέλος του Εθνικού Συμβουλίου Έρευνας (Τομέας τεχνών και γραμμάτων).

Η Λουκία Αθανασάκη υπήρξε όμως μία πλήρης ακαδημαϊκή προσωπικότητα. Και ως τέτοια θήτευσε σε διάφορες διοικητικές θέσεις στο Τμήμα Φιλολογίας, όπως Διευθύντρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (2018–2020), Διευθύντρια του Εργαστηρίου Παπυρολογίας και Επιγραφικής (2015–2018), θέση στην οποία έχω την τιμή να την έχω διαδεχθεί, Διευθύντρια του Τομέα Κλασικών Σπουδών (2021–2023) και τέλος, με εξαιρετική ευσυνειδησία και ικανότητα, Κοσμήτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής (2014–2018), εκλεγμένη για τετραετή θητεία με σχεδόν καθολική αποδοχή από την κοινότητα, σε θητεία που κατά κοινή ομολογία υπήρξε γόνιμη και υποδειγματική. Σε όλες τις θέσεις ευθύνης που υπηρέτησε επέδειξε επάρκεια, ικανότητα και ευσυνειδησία. Διατηρούσε τη συνοχή της ομάδας και εξασφάλιζε πως κάθε συνεργάτης της αισθάνεται σημαντικός για την κοινή προσπάθεια. Έτσι κέρδιζε άριστο κλίμα συνεργασίας και εκμαίευε το βέλτιστο από τον καθένα. Πρέπει δε σε κάθε περίπτωση να αναφερθεί και η μακρά και γόνιμη θητεία της στο Διοικητικό Συμβούλιο του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών, από το οποίο αποχώρησε τον Νοέμβριο του 2015.

Κυρίες και Κύριοι, η Λουκία Αθανασάκη είναι δημότης Αθηνών, αλλά είναι κατεξοχήν πολίτης του κόσμου. Και αυτό είναι πολύ σημαντικό για ένα Πανεπιστήμιο της ελληνικής περιφέρειας, όπως το δικό μας. Η παρουσία της πλούτισε το Τμήμα Φιλολογίας και το Πανεπιστήμιο Κρήτης με ποικίλους τρόπους. Η ενασχόλησή της με την αρχαία λογοτεχνία και τα μνημεία του αρχαίου κόσμου δεν υπήρξε γι' αυτήν απλώς επάγγελμα, αλλά αυθεντικό πάθος και τρόπος ζωής. Στην επιστήμη και την έρευνα χωρίς αμφιβολία διακρίθηκε διεθνώς με το πολυσχιδές και πρωτότυπο έργο της. Δίδαξε αλλά και βοήθησε με όλους τους πιθανούς και απίθανους τρόπους και με τις πλούσιες διασυνδέσεις της σε Πανεπιστήμια του εξωτερικού, δεκάδες νέους ανθρώπους, αρκετοί από τους οποίους βρίσκονται σήμερα ανάμεσά μας. Υπηρέτησε σε καίρια διοικητικά πόστα αναδεικνύοντας τον εαυτό της ως «καθολική» ακαδημαϊκή προσωπικότητα εντός του ακαδημαϊκού συστήματος της χώρας μας. Ως προσωπικότητα υπήρξε πρωτίστως γενναιόδωρη και δοτική σε όλες τις εκφάνσεις των δραστηριοτήτων της. Οι απόψεις της για τα ακαδημαϊκά και τα μη ακαδημαϊκά ζητήματα υπήρξαν πάντοτε τεκμηριωμένες και κρυστάλλινες. Και σχεδόν ποτέ δεν έκανε λάθος, γιατί διαθέτει σπάνια οξυδέρκεια και ευθυκρισία, και ασυμβίβαστο αξιοκρατικό και δημοκρατικό ήθος, ευρέως μαρτυρημένο στην επαγγελματική της διαδρομή.

Λουκία, καλωσόρισες εκ νέου. Ευχαριστώ πολύ.

ΛΟΥΚΙΑ ΑΘΑΝΑΣΑΚΗ

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΗ

Δίνοντας λύσεις σε ένα τρομακτικό αδιέξοδο:
γυναικεία ηγεσία και κύρος στη *Θηβαΐδα* (;) του
Στησιχόρου (222 b *PMGF*) και η επίδρασή της
στις *Φοίνισσες* του Ευριπίδη

I

Κύριε Πρύτανη,
Κυρία Κοσμήτορ,
Κυρία Αντιπρόεδρε του Τμήματος Φιλολογίας,
Κύριε Εκπρόσωπε του Τομέα Κλασικών Σπουδών, Μέλος του Συμβουλίου του
Ιδρύματος,

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΘΕΡΜΑ για τα λόγια σας αναφορικά με τη σταδιοδρομία μου και τη συνεισφορά μου στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ευχαριστώ εξίσου θερμά το Τμήμα Φιλολογίας και τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου μας για την τιμή της συμπερίληψής μου στην τάξη των ομοτίμων καθηγητών. Όσα ακούστηκαν ήδη στο πλαίσιο της σημερινής τιμητικής εκδήλωσης με συγκινούν βαθιά. Όπως θα γίνει φανερό από τα λίγα λόγια που θα πω στο προλογικό μέρος της αντιφώνησής μου η αγάπη και η εκτίμηση είναι αμοιβαίες.

Η σημερινή εκδήλωση έχει το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό να είναι 2 σε 1, γεγονός που φυσικά πολλαπλασιάζει τη χαρά και τη συγκίνησή μου. Τη Μυρτώ Αλούμπη και τον Αντώνη Αυγουστάκη, που ανέλαβαν τον συντονισμό της επιχείρησης *Lux*, θα τους ευχαριστήσω στο δεύτερο μέρος της σημερινής εκ-

δήλωσης για το έργο αγάπης που συνέλαβαν, συντόνισαν και ολοκλήρωσαν. Οφείλω όμως να τους ευχαριστήσω και τώρα, γιατί φρόντισαν να καλέσουν ανθρώπους που ήρθαν από πολύ μακριά και των οποίων η υποστήριξη στην αρχή της καριέρας μου υπήρξε καθοριστική για την ακαδημαϊκή μου πορεία και εξέλιξη. Η παρουσία τους σήμερα εδώ ενώνει το παρόν με το μακρινό παρελθόν σε σχήμα κύκλου. Θέλω λοιπόν να τους καλωσορίσω ονομαστικά και να τους ευχαριστήσω για τη μακρά και γόνιμη πνευματική πορεία που μοιραστήκαμε.

Ξεκινώντας από το πολύ μακρινό παρελθόν, είμαι πανευτυχής που είναι σήμερα μαζί μας εδώ η Georgia Nugent και ο άνδρας της Tom Scherer που ήρθαν από την άλλη όχθη του Ατλαντικού. Η Georgia ήταν μέλος της τριμελούς επιτροπής της διδακτορικής μου διατριβής. Μου δίδαξε πολλά με κορυφαία τη σημασία της σαφήνειας στην ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας. Έχω ακόμα στο συρτάρι μου τις χειρόγραφες καλλιγραφικές διορθώσεις της με κόκκινο μελάνι στην τελική εκδοχή της διδακτορικής μου διατριβής. Της οφείλω επίσης την εισαγωγή μου σε φεμινιστικές θεωρητικές εκδοχές της Γαλλικής Σχολής – θυμάμαι χαρακτηριστικά να μου εξηγεί το έργο της Luce Irigaray, που τότε έβρισκα απελπιστικά δυσπρόσιτο. Πάνω απ' όλα, της οφείλω την άποψη ότι ο φεμινισμός είναι κυρίως πράξη και τρόπος ζωής. Όταν τελείωσα το διδακτορικό μου, γίναμε φίλες και δεν αφήσαμε ποτέ το νήμα που πιάσαμε το μακρινό 1985, όταν συναντηθήκαμε για πρώτη φορά στο Brown.

Οφείλω επίσης πάρα πολλά στη Jenny Clay και τον John Miller. Φρόντισαν και οι δύο να εγκλιματιστώ εύκολα στο Πανεπιστήμιο της Virginia – ήταν η πρώτη μου δουλειά μετά το διδακτορικό μου. Εκεί χάρη στη Jenny και τον John ένιωσα καλοδεχούμενη και πέρασα μια ευχάριστη και δημιουργική χρονιά, το τέλος της οποίας σηματοδοτήθηκε από την πρόσληψή μου στο Πανεπιστήμιο Κρήτης – ήταν μια χρονιά αξέχαστη στην οποία θα επανέλθω. Η Jenny και ο John έμειναν από τότε στο πλευρό μου. Υποστήριξαν το πρώτο διεθνές συνέδριο που οργάνωσε ο Τομέας Κλασικών Σπουδών το 1999 στο Ρέθυμνο, *Horace and Greek Lyric Poetry*, το συνέδριο για τον Απόλλωνα στους Δελφούς το 2003 και πλήθος άλλων δραστηριοτήτων. Στο πλαίσιο της συνεργασίας μας για την έκδοση του τόμου *Apolline Politics and Poetics* ο John μου έμαθε πώς συγκροτείται ένας συλλογικός τόμος, γνώση και εμπειρία πολύτιμη στη μετέπειτα πορεία μου. Με τη Jenny έχουμε περάσει ατέλειωτες ώρες σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία στο Παρίσι, τη Ρώμη, τους Δελφούς και διάφορα ελληνικά νησιά· νομίζω ότι η αρχή του ενδιαφέροντός μου για τον υλικό πολιτισμό ανάγεται σε εκείνες τις περιηγήσεις μας σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία. Σε ένα από τα ταξίδια μας, στη Νάξο, αντιμετωπίσαμε μεγάλες δυσκολίες, δεν θυμάμαι πια για ποιους λόγους ακριβώς, αλλά θυμάμαι ότι καταστρώσαμε το σχέδιο *Αίγος ποταμοί*, σε περίπτωση που η κατάσταση χειροτέρευνε, αλλά ευτυχώς δεν χρειάστηκε να το θέσουμε σε εφαρμογή. Αξέχαστη, επίσης, θα μου μείνει η επίσκεψή μας στο βωμό της ειρήνης (*ara pacis*)

στη Ρώμη που μου έδωσε την ιδέα για ένα άρθρο που τελικά έγραψα σχεδόν δύο δεκαετίες αργότερα.¹

Θα ήθελα να ευχαριστήσω και κάποιους άλλους ταξιδιώτες, γνώριμους ήδη στο Τμήμα, με τους οποίους με δένουν παλαιοί δεσμοί: τον Γιώργο Ξενή από το Πανεπιστήμιο Κύπρου που έχει διδάξει επανειλημμένα τους φοιτητές μας στο πλαίσιο του προπτυχιακού μαθήματος ΑΕΦΦ 100 και με τον οποίον συναντηθήκαμε στην Οξφόρδη πριν από πολλά πια χρόνια· τον Τάσο Νικολαΐδη και την Ελένη Ζωγραφίδου που ήρθαν από την Αθήνα για τη σημερινή εκδήλωση – με τον Τάσο μοιραστήκαμε το ίδιο γραφείο για χρόνια στα Περιβόλια και είμαστε ίσως οι μόνοι που στενοχωρηθήκαμε, όταν μετακομίσαμε στου Γάλλου και αποκτήσαμε ο καθένας ολόδικό μας γραφείο· με συγκινεί τέλος βαθιά το ότι, εκτός από τον Αντώνη Αυγουστάκη και τη Μυρτώ Αλούμπη, δυο ακόμα αγαπημένες μου μαθήτριες ήρθαν από την άλλη όχθη του Ατλαντικού για να είναι μαζί μας εδώ σήμερα: η Ιφιγένεια Γιανναδάκη, φοιτήτρια την εποχή των πρώτων “Τροφείων” και ομιλήτρια στα “Τροφεία” II, στα οποία θα επανέλθω σε λίγο, ήρθε από τη Φλόριντα· η Κάτια Μαρκάκη ήρθε από το Illinois, ήταν φοιτήτρια όταν έγιναν τα δεύτερα “Τροφεία” και ελπίζω πως θα είναι ομιλήτρια στα επόμενα.

Ευχαριστώ θερμά επίσης και όλες και όλους εσάς που διασχίσατε την Κρήτη για να είστε σήμερα εδώ μαζί μας, αγαπημένες παλιές μαθήτριες και μαθητές, και βεβαίως όλα τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας που τιμούν με την παρουσία τους τη σημερινή εκδήλωση. Δεν υπάρχει μεγαλύτερο δώρο για μένα από την παρουσία στη σημερινή εκδήλωση διαδοχικών γενεών μαθητριών και μαθητών και συναδέλφων, με τους οποίους μοιραστήκαμε μια ολόκληρη ζωή. Βλέποντάς σας, αναλογίζομαι όλα όσα θα θέλαμε να ξαναζήσουμε και όσα θα αποφεύγαμε ευχαρίστως, όπως π.χ. την οικονομική κρίση του 2009 και τα αμέτρητα δεινά που επισώρευσε. Στη ζυγαριά μου, όμως, βάρυναν και βαραίνουν οι πολλές και μεγάλες χαρές και σε αυτές θα σταθώ για λίγο ακόμα.

Στην Κρήτη ήρθα για πρώτη φορά τον Γενάρη του 1991 για μια συνέντευξη – δεν είχα ξεπακετάρει καλά-καλά την οικοσκευή που είχα μεταφέρει από την Providence στην Charlottesville. Ξεκίνησα να διδάσκω τον Σεπτέμβρη της ίδιας χρονιάς ως εντεταλμένη διδάσκουσα του πιο γνωστού προεδρικού διατάγματος όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και στο εξωτερικό (ΠΔ 407/80). Τότε, λοιπόν, στα Περιβόλια στριφογύριζε διαρκώς στη σκέψη μου η ρήση του Θουκυδίδη ότι τις πόλεις τις κάνουν οι άνθρωποι, όχι τα τείχη.² Ο λόγος ήταν ότι με συνεπήραν οι άνθρωποι αμέσως και ξέχασα ότι το κτίριο ήταν μικρό, μίζερο και καταθλιπτικό. Είναι πολύ δύσκολο για όσους δεν ήταν τότε εκεί να

¹ ΑΘΑΝΑΣΑΚΙ 2016.

² Αναφέρομαι στη ρήση του Νικία στο 7ο βιβλίο των *Ιστοριών* του Θουκυδίδη (77.7) όπου ο Αθηναίος στρατηγός υποστηρίζει την υπεροχή της ευψυχίας των ανδρών έναντι της προστασίας που παρέχουν τα τείχη και τα καράβια, ρήση την οποία αναλογιζόμουν με την ευρύτερη της έννοια.

καταλάβουν την έκρηξη κεφιού, δημιουργικότητας και ενθουσιασμού των διδασκόντων, των φοιτητών, των υπαλλήλων της Βιβλιοθήκης, των διοικητικών υπαλλήλων. Η ανάμνηση της ανεπανάληπτης ατμόσφαιρας της δεκαετίας του '90 με συντροφεύει ως σήμερα. Νιώθω ευφορία, κάθε φορά που θυμάμαι την αφοσίωση όλων εκείνων των ανθρώπων στο Πανεπιστήμιο, τις ζωηρές και ενδιαφέρουσες συζητήσεις (και ευρύτερες υπαρξιακές αναζητήσεις) με παλιούς συμφοιτητές και φίλους από την Αθήνα, που συνάντησα εδώ ξανά μετά από πολλά χρόνια, και με άλλους συναδέλφους από τη Θεσσαλονίκη, που γνώρισα στο Ρέθυμνο για πρώτη φορά. Η φιλία όλων αυτών υπήρξε πολύτιμη και οι ατέρμονες συζητήσεις μας αστείρευτη πηγή έμπνευσης – μια αξέχαστη μεγάλη παρέα. Χαίρομαι ιδιαίτερα που οι αναμνήσεις που έχω από εκείνη την περίοδο συμπίπτουν με την ατμόσφαιρα που σκιαγράφησε ήδη η αντιπρόεδρος του Τμήματος και πολύ παλιά φίλη, από τα χρόνια που ήταν προπτυχιακή φοιτήτρια στην Αθήνα, η Έλενα.

Η πρώτη γενιά φοιτητών που δίδαξα αποδείχθηκε στη συνέχεια μια υπέροχη ομάδα, πραγματική “dream team” – για να μην ξεχνάμε και τον αθλητισμό, που χάρη στον Πίνδαρο υπήρξε αναπόσπαστο κομμάτι της διδασκαλίας μου. Εκείνη η γενιά άνοιξε σύντομα τα φτερά της και σημείωσε μεγάλες επιστημονικές επιτυχίες οι οποίες μας έκαναν όλους περήφανους. Αυτό που αξίζει να τονίσω είναι το πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα των επιτυχιών εκείνων. Μνημόνευσα ήδη ένα από τα πιο επιτυχημένα συνέδρια που έχει διοργανώσει ο Τομέας Κλασικών Σπουδών, τα “Τροφεία” το 2008, ένα συνέδριο αποφοίτων, το οποίο είχε απίστευτη απήχηση στους νεώτερους φοιτητές μας και έδωσε ώθηση για νέα πετάγματα, τα οποία προοδευτικά οδήγησαν στα δεύτερα “Τροφεία” το 2019 – και ίσως είναι καιρός πια να δρομολογηθούν και τα τρίτα “Τροφεία”.

Οι επιτυχίες των φοιτητών μας στην επιστήμη, την εκπαίδευση, αλλά και σε άλλους επαγγελματικούς στίβους μου έδωσαν κουράγιο τις δύσκολες ώρες της οικονομικής κατάρρευσης της χώρας μας και όλων των δεινών που ακολούθησαν, τα οποία φοβούμαι πως, παρά την οικονομική ανάκαμψη, ταλανίζουν ακόμα την ανώτατη εκπαίδευση και απειλούν τον χαρακτήρα της. Ήταν αυτές οι επιτυχίες που με έκαναν να κλείσω τα αυτιά μου στα τραγούδια των Σειρήνων, να μείνω και να επιμείνω. Η επιμονή μου δικαιώθηκε απόλυτα. Τα δύσκολα εκείνα χρόνια μια νέα γενιά άξιων φοιτητών άνοιξε τα φτερά της και ήδη δίνει τη σημαντική μαρτυρία της *urbi et orbi*.

Θα ήθελα να ολοκληρώσω το πρώτο μέρος της αντιφώνησής μου με την επισήμανση ότι από την αρχή ως το τέλος της καριέρας μου είχα την τύχη να διδάξω μεγαλειώδεις φοιτητές. Παρά το γεγονός ότι με την πάροδο του χρόνου ακόμα και οι πολλά υποσχόμενες/-οι φοιτήτριες και φοιτητές έρχονταν στο Πανεπιστήμιο με σοβαρά κενά, είναι αξιοσημείωτο πως κατάφερναν να τα καλύψουν ως το τέλος των σπουδών τους. Πολλοί βελτίωσαν την επάρκειά τους στις αρχαίες γλώσσες, όταν αποφάσισαν να ακολουθήσουν κλασική κατεύθυνση. Άλλοι πάλι, πιο πρόσφατα, έμαθαν Λατινικά στο Πανεπιστήμιο.

Πάρα πολλοί ωρίμασαν και εξελίχτηκαν εντυπωσιακά. Από όποια βάση και αν ξεκίνησαν όλες εκείνες οι ταλαντούχες νέες και όλοι εκείνοι οι ταλαντούχοι νέοι, με κάνουν και μας κάνουν ιδιαίτερα περήφανους.

II

Με την αισιόδοξη αυτή διαπίστωση περνάω στο επιστημονικό μέρος της αντιφώνησής μου, το οποίο συμφύρει το πολύ παλιό ενδιαφέρον μου για τον μαντικό λόγο, που ήταν το θέμα της διατριβής μου,³ με την πρόσφατη έρευνά μου αναφορικά με τον δημόσιο ρόλο των γυναικών στη λυρική ποίηση και την τραγωδία.⁴

Αν είχα μιλήσει για τη γυναικεία ηγεσία, το κύρος του γυναικείου λόγου και τις γυναικείες λύσεις σε αδιέξοδα στην αρχή των σπουδών μου τη δεκαετία του '70 και του '80, πολλοί θα είχαν αναρωτηθεί αν οι γυναίκες στον αρχαίο κόσμο ήταν καν σε θέση να δώσουν λύσεις. Ήταν η εποχή που οι φεμινιστικές αναγνώσεις έδιναν έμφαση στην κατώτερη θέση των γυναικών στην αρχαία Ελλάδα και δη στην κλασική Αθήνα. Η εικόνα αυτή άρχισε σιγά-σιγά να αλλάζει χάρη σε ιστορικούς όπως η Sally Humphreys, η Christianne Sourvinou-Inwood και πιο πρόσφατα ο Matthew Dillon, η Josine Blok και η Joan Connely, που ανέδειξαν τον σημαντικό ρόλο των γυναικών στον θρησκευτικό βίο ο οποίος στον αρχαίο κόσμο συμπίπτει σε πολύ μεγάλο βαθμό με τον πολιτικό βίο.⁵

Η αναθεώρηση της θέσης των γυναικών στον αρχαίο κόσμο είναι πλέον ορατή. Αναφέρω μόνο ότι στην Ιταλία έχει ήδη ξεκινήσει πρόσφατα ένα σχετικό ερευνητικό πρόγραμμα σε εθνικό επίπεδο, στη Νάπολη, τη Μπολόνια, το Μπέργκαμο και το Μιλάνο. Πρόσφατα μάλιστα η ομάδα του Μπέργκαμο ανακοίνωσε το πρώτο συνέδριο του προγράμματος με θέμα τη σοφία των γυναικών στην αρχαιότητα, «Maestre del pensiero». ⁶ Στο σημείο αυτό θεωρώ

³ ATHANASSAKI 1990.

⁴ Η πραγμάτευση που ακολουθεί είναι συντομευμένη εκδοχή μιας υπό δημοσίευση αγγλόγλωσσης εκδοχής (ATHANASSAKI υπό δημοσίευση).

⁵ Βλ. ενδεικτικά HUMPHREYS 1995, BLOK 2001 και 2017, CONNELLY 2007, SOURVINO-INWOOD 1995.

⁶ Βλ. τη σειρά συνεδρίων στο Bergamo, 26 Νοεμβρίου 2024, «Maestre del pensiero. La *sophia* femminile nel mondo greco» (οργ.: Maddalena Bonelli, Monica D'Agostini και Cecilia Nobili)· Bologna, 12-13 Ιουνίου 2025, «*Εν Μούσῃσι ἔξοχος*. Greek Intellectual Women in Hellenistic and Imperial Age» (οργ.: Vittoria Dozza και Lucia Floridi)· 24-26 Ιουνίου 2025, Napoli (Federico II), «Female Voices in a Public Context: Authorial Articulation and Mimetic Representation in Ancient Greek Literature» (οργ.: Giambattista D' Alessio, Luigi Battezzato, Cristina Pepe σε συνεργασία με το Network for the Study of Archaic and Classical Song)· Milano, 24-26 Σεπτεμβρίου 2025, «Women Intellectuals in Greek Society» (οργ.: Emilia Cucinotta και Andrea Capra). Τη στιγμή που το κείμενο αυτό όδευε στο τυπογραφείο ανακοινώθηκε μια ακόμα ημερίδα στην Πίζα, στη Scuola Normale Superiore, με θέμα «Authority and Empowerment of Female Voices in Greek Tragedy» (22 Σεπτεμβρίου 2025, οργ.: Luigi Battezzato, Marco

πως αρμόζει μια σύντομη παρέκβαση *pro domo mea*: το συνέδριο στη Νάπολη τον Ιούνιο του '25, «Female Voices in a Public Context», είναι συνδιοργάνωση ιταλικών Πανεπιστημίων με το Network for the Study of Archaic and Classical Song, επιστημονική εταιρεία που ιδρύθηκε στο Ρέθυμνο το 2007, γεγονός που δείχνει τη δυναμική των κλασικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και τη διεθνή τους απήχηση, η οποία είναι πασίγνωστη και για τον λόγο αυτό δεν χρειάζεται να πω κάτι παραπάνω.

Μετά τη σύντομη αυτή παρέκβαση επανέρχομαι στο θέμα της αναθεώρησης της θέσης των γυναικών στον αρχαίο κόσμο, λέγοντας πως η ανάγνωση που ακολουθεί βρίσκεται σε αυτό το αναθεωρητικό μήκος κύματος. Η δημοσίευση ενός παπύρου που βρέθηκε στο χάρτινο περιβλήμα μιας μούμιας το 1976, γνωστού ως παπύρου της Λίλλης, έφερε στο φως ένα πολύτιμο δείγμα γυναικείου λόγου. Το τμήμα που έχει σωθεί σε καλή κατάσταση παραδίδει τον λόγο της μητέρας του Ετεοκλή και του Πολυνείκη, η οποία καθοδηγεί τους γιους της πώς να αποτρέψουν τα καταστροφικά δεινά που μόλις έχει προφητεύσει ο Τειρεσίας.⁷ Η ταυτότητα της ομιλήτριας έχει προβληματίσει τους ερευνητές. Ορισμένοι θεωρούν ότι πρόκειται για την Ιοκάστη, άλλοι για την Ευρυγάνεια, τη γυναίκα που παντρεύτηκε ο Οιδίποδας μετά τον θάνατο της Ιοκάστης, ενώ άλλοι πάλι, λαμβάνοντας υπόψη τις πολλαπλές εκδοχές του μύθου, δεν παίρνουν θέση.⁸ Επειδή η ταυτότητα της ομιλήτριας δεν επηρεάζει ουσιαστικά το επιχείρημά μου, δεν θα πάρω ούτε εγώ θέση και στο εξής θα αναφέρομαι σε αυτήν ως “η Βασίλισσα”, ακολουθώντας τους Davies και Finglass.

Στόχος μου σήμερα είναι να αναδείξω μια πλευρά του σημαντικού αυτού λόγου που δεν έχει μελετηθεί, τον δυναμισμό της ομιλήτριας, τα πολιτικά γνωρίσματα του λόγου και τα στοιχεία εκείνα που της προσδίδουν ηγετικά χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια θα υποστηρίξω ότι το στησιχόρειο πορτρέτο επηρέασε τις δραματικές απεικονίσεις της Ιοκάστης και κυρίως το πορτρέτο της στις *Φοίνισσες* του Ευριπίδη.⁹

Παρενθετικά, για όσους δεν πήραν ποτέ ή έχουν ξεχάσει τι έμαθαν στο ΑΕΦΦ 100, σπεύδω να θυμίσω ότι ο Στησίχορος έδρασε το πρώτο μισό του 6^{ου} αιώνα κυρίως στην Ιμέρα της Σικελίας.

Διαβάζω τον λόγο της Ιοκάστης σε δική μου μετάφραση επισημαίνοντας ότι σε πολλά σημεία υπάρχουν ασάφειες και ως προς το νόημα και ως προς τη σύνταξη, γιατί είναι φθαρμένος ο πάπυρος:

Catrambone και Stefano Fanucchi).

⁷ P. Lille 73, 76 και 111^c.

⁸ Βλ. DAVIES και FINGLASS 2014, 363–67.

⁹ Ο BREMER 1987, 169–70 επιχειρηματολογεί υπέρ της επίδρασης του Στησιχόρου στις *Φοίνισσες* του Ευριπίδη, αλλά επικεντρώνεται στη μητρική εξουσία της βασίλισσας. Αντιθέτως ο MASTRONARDE 1994, 9 αντιμετωπίζει την πιθανότητα της στησιχόρειας επίδρασης μάλλον επιφυλακτικά. Ο FINGLASS 2018, 29–32 επικεντρώνεται στις διαφορές των δύο εκδοχών, χωρίς όμως να αρνείται το ενδεχόμενο χρέος του Ευριπίδη στον Στησίχορο.

Στα βάσανα μη βάζεις κι άλλες δυσβάσταχτες μέριμνες
 και μη μου φανερώνεις φοβερά δεινά από δω και μπρος,
 γιατί στη γη την ιερή δεν έδωσαν οι αθάνατοι θεοί παντοτινή φιλονι-
 κία στους θνητούς
 αλλά σίγουρα ούτε και αγάπη – ωστόσο οι θεοί βάζουν στο μυαλό
 των ανθρώπων ...
 Προσεύχομαι στον βασιλιά Απόλλωνα που ρίχνει από μακριά...
 να μην εκπληρώσει όλα όσα προφητεύεις.
 Αν από την άλλη είναι γραφτό μου να δω τα παιδιά μου να σκοτώνουν
 το ένα το άλλο,
 ...και οι Μοίρες το έχουν κλώσει,
 εύχομαι το τέλος του στυγερού θανάτου να με βρει,
 πριν καν δω όσα φέρνουν θρήνους και δάκρυα,
 νεκρά τα παιδιά μου στο παλάτι ή την πόλη κουρσεμένη.
 Ελάτε όμως παιδιά μου στα λόγια μου,
 γιατί εγώ με αυτή τη συμβουλή [ή σήμερα κιόλας] σας προλέγω το τέλος
 ας μείνει ο ένας και ας κρατήσει το παλάτι
 και ο άλλος ας φύγει παίρνοντας όλα τα πλούτη και το χρυσάφι,
 σε όποιον πρώτα πέσει ο κλήρος, όπως το θέλουν οι Μοίρες
 γιατί νομίζω πως αυτό θα λύσει την κακή σας μοίρα
 σύμφωνα και με τη γνώμη του θεϊκού μάντη.
 Αν τώρα ο γιος του Δία, τη γενιά και την πόλη
 του βασιλιά Κάδμου...
 αναβάλλοντας τις συμφορές σε χρόνο πολύ μακρινό
 είναι πεπρωμένο να γίνει.
 Αυτά είπε η θεϊκή γυναίκα λέγοντας λόγια γλυκά
 [προσπαθώντας να σώσει;] τα παιδιά της από τη διαμάχη στο παλάτι
 και μαζί [της;] ο Τειρεσίας ... και αυτοί πείσθηκαν.¹⁰

Η προφητεία του Τειρεσία δεν μπορεί να ανασυντεθεί με βεβαιότητα, αλλά από τον λόγο της βασίλισσας καταλαβαίνουμε ότι προφήτευσε πολλές συμφορές από τις οποίες η ίδια δεν μπορεί να αντέξει δύο, την αδελφοκτονία και την άλωση της πόλης, τις οποίες και προσπαθεί να αποτρέψει.¹¹

Σύμφωνα με τη MacInnes, με την οποία συμφωνώ, η βασίλισσα αντιμετωπίζει τον μάντη με σεβασμό αλλά και τόλμη.¹² Με άλλα λόγια, σε αντίθεση με πολλούς ομηρικούς ήρωες η Βασίλισσα δεν αμφισβητεί την εγκυρότητα των προβλέψεων του Τειρεσία. Ο σεβασμός στον μάντη τη διαφοροποιεί από

¹⁰ Η μετάφρασή μου βασίζεται στο κείμενο των DAVIES και FINGLASS.

¹¹ Για τις ποικίλες απόπειρες ανασύνθεσης βλ. BUSHNELL 1988 και MACINNES 2007 με βιβλιογραφικές παραπομπές.

¹² Βλ. MACINNES 2007, 99–101.

ήρωες, όπως π.χ. ο Αγαμέμνων ο οποίος φέρεται με σκαιό τρόπο στον Κάλχα, όταν ο Κάλχας του λέει ότι πρέπει να δώσει τη Χρυσίδα στον πατέρα της, ή τον Έκτορα που χάνει την υπομονή του και αμφισβητεί την ερμηνεία των οιωनों από τον αδελφό του Πολυδάμα, ο οποίος αντιτάσσεται στην επίθεση των Τρώων κατά των Αχαιών τη δεδομένη στιγμή. Διαφωνώντας με τον Πολυδάμα, ο Έκτορας αντιτρέπει το περίφημο «υπάρχει μόνο ένας καλός οιωτός, να υπερασπίζεται κανείς την πατρίδα του» (*εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πατρὸς*, *Ιλ. Μ* 243). Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις οι χρησμοί αποδεικνύονται εν τέλει ορθοί και το κύρος της θρησκευτικής εξουσίας επιβεβαιώνεται, γεγονός που υπονομεύει ασφαλώς το κύρος των πολιτικών ηγετών.

Θεωρώ, λοιπόν, πολύ σημαντικό ότι η Βασίλισσα του Στησιχόρου δεν πέφτει σε αυτήν την παγίδα. Αντιμετωπίζει τον Τειρεσία με σεβασμό και, σε αντίθεση με τον Έκτορα, ο οποίος είναι ο πρώτος ήρωας στη δυτική λογοτεχνία που επιχειρεί να υποκαταστήσει τον μάντη και να προβλέψει το μέλλον, υιοθετεί μια αποδεδειγμένα αποτελεσματική γραμμή.¹³ Αντί να αμφισβητήσει τον μάντη, παρακαλεί τον Απόλλωνα να μεταθέσει τις συμφορές που προφητεύει στο μακρινό μέλλον. Έχουμε κάποιες μαρτυρίες που δείχνουν ότι η πεποίθηση αυτή είχε τη σφραγίδα του μαντείου των Δελφών. Ξέρουμε από τον Ηρόδοτο λόγου χάρι ότι, όταν ο Κροίσος διαμαρτυρήθηκε στο δελφικό μαντείο για την αχαριστία του Απόλλωνα που δεν εκτίμησε την ευσέβεια και τη γενναιοδωρία του, η Πυθία του απάντησε πως ο Απόλλωνας εκτίμησε τις αρετές του και προσπάθησε να μεταθέσει τις συμφορές του σε άλλη, μεταγενέστερη γενιά, αλλά δεν μπόρεσε να πείσει τις Μοίρες (Ηρόδ. 1.91.3).

Όπως είδαμε η Βασίλισσα επιδεικνύει γνώση της θεϊκής ιεραρχίας και προσεύχεται πρώτα στον Απόλλωνα να μεταθέσει την εκπλήρωση των προφητειών σε άλλη γενιά, έπειτα στον Δία να σώσει τη γενιά και την πόλη του Κάδμου και ταυτοχρόνως εμπλέκει και τις Μοίρες μέσω της πρότασής της να ρίξουν τα παιδιά της κλήρο με σκοπό ο ένας να διατηρήσει την εξουσία και ο άλλος να εγκαταλείψει τη Θήβα παίρνοντας όλα τα πλούτη και το χρυσάφι. Με άλλα λόγια, οι Μοίρες θα παίξουν ρόλο, καθώς θα είναι εκείνες που θα καθορίσουν, μέσω του κλήρου, ποιος θα γίνει βασιλιάς της Θήβας.

Τι προσπαθεί να επιτύχει η πρόταση αυτή; Αν πάρουμε ως γνώμονα το παράδειγμα του Κροίσου, η λήξη της αδελφικής διαμάχης για τα πλούτη και την εξουσία, με τρόπο που θα ορίσουν οι Μοίρες, θα είναι ένδειξη ευσέβειας και χρηστών ηθών. Αυτή η συμπεριφορά θα είναι θεωρητικά το διαπραγματευτικό χαρτί της Βασίλισσας να πείσει τον Απόλλωνα να μεταθέσει την εκπλήρωση της προφητείας και τον Δία να σώσει τη γενιά του Κάδμου και τη Θήβα. Είναι ενδιαφέρον ότι στη στησιχόρεια εκδοχή ο Τειρεσίας, τον οποίον η Βασίλισσα έχει

¹³ Για τον Έκτορα ως τον πρώτο ήρωα στη δυτική λογοτεχνία, ο οποίος αντιπαράκειται στην εξουσία των μάντεων και υπ' αυτήν την έννοια πρόδρομο των τραγικών ηρώων βλ. την έσοχη συζήτηση της BUSHNELL 1988, 27–36. Βλ. επίσης και MACINNES 2007, 99–101.

αντιμετωπίσει με ψυχραιμία και σεβασμό, συνηγορεί υπέρ της πρότασής της, προσδίδοντάς της με τον τρόπο αυτό μαντικό κύρος. Επιχειρώντας άλλον ένα συσχετισμό με τον Όμηρο, αυτό που επιτυγχάνει η Βασίλισσα εδώ είναι αυτό στο οποίο αποτυγχάνει ο Αγαμέμνων ή ο Έκτορας στην *Ιλιάδα*, αντί δηλαδή να δημιουργήσει σχέση αντιπαλότητας με τον μάντη, τον κάνει σύμμαχό της.

Όσο μπορούμε να κρίνουμε από το σωζόμενο κείμενο, η Βασίλισσα καλύπτει το κενό πολιτικής εξουσίας που έχει προκύψει από την ανακάλυψη του φόνου του Λαΐου από τον Οιδίποδα. Ο Κρέων δεν φαίνεται να παίζει κάποιο ρόλο στη φάση αυτή. Αν αυτή η υπόθεση ανταποκρίνεται στη στησιχόρεια επιλογή, τότε είναι βέβαιο ότι η Βασίλισσα καλύπτει το κενό εξουσίας που έχει δημιουργήσει η απόσυρση του Οιδίποδα και η έλλειψη διαδόχου λόγω της διαμάχης των γιων του. Ο λόγος της, με άλλα λόγια, δεν είναι μόνο φύσει, αλλά και θέσει πολιτικός με το πρόσθετο πλεονέκτημα ότι φέρει τη σφραγίδα της μαντικής αποδοχής, αποδοχή που ενισχύει το κύρος της πρότασής της.

Το γεγονός ότι οι επίδοξοι διάδοχοι πείθονται να υιοθετήσουν την πρότασή της και να επιλύσουν με κλήρο τη διαμάχη τους ενισχύει το ηγετικό κύρος της Βασίλισσας, το οποίο συνδυάζει την πολιτική ευστοχία με την αποτελεσματικότητα. Προφανώς το κοινό του Στησιχόρου γνώριζε ότι, μακροπρόθεσμα, η πολιτική επιτυχία της Βασίλισσας θα είναι βραχύβια. Ωστόσο, όπως γίνεται φανερό στη συνέχεια, όταν το σχέδιό της αποτυγχάνει, τότε ηγέτης της Θήβας είναι πλέον ο Ετεοκλής ο οποίος φέρει το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης για την αποτυχία του σχεδίου της μητέρας του.¹⁴

Πριν επιχειρηματολογήσω για την επίδραση του Στησιχόρου στην ευριπίδεια σύλληψη της Ιοκάστης, θέλω να συνοψίσω τα ηγετικά γνωρίσματα της στησιχόρειας Βασίλισσας. Η Βασίλισσα συνδυάζει μαντική διορατικότητα, πολιτική ευστοχία και ψυχραιμία, παρά την οδύνη που της προκαλεί η προφητεία του Τειρεσία. Ο συνδυασμός αυτός της επιτρέπει να προτείνει μια θεωρητικά αποτελεσματική διέξοδο στο αδιέξοδο που έχει δημιουργηθεί από τη διαμάχη των παιδιών της.

Όπως ανέφερα ήδη, η φήμη του Στησιχόρου σύντομα ξεπέρασε τα όρια της Ιμέρας. Το έργο του γνώρισε πανελλήνια αίγλη και είναι πολύ πιθανόν ότι έγινε γνωστό στην Αθήνα χάρη στον διαβόητο Ιπποκλείδη ήδη το 566 κατά την αναδιοργάνωση των Παναθηναίων.¹⁵ Σε κάθε περίπτωση ένας αυξανόμενος αριθμός μελετών έχει δείξει ότι οι τρεις μεγάλοι τραγικοί εμπνεύστηκαν από

¹⁴ Παραθέτω την εύλογη υπόθεση του Finglass, σύμφωνα με την οποία η βασίλισσα δεν θα διαδραμάτιζε κάποιο ρόλο στη συνέχεια: «Moreover, it seems most unlikely that such a commanding figure will not have appeared later in the work, when the agreement that she so carefully engineers at the start of the poem falls apart, and when the fratricidal conflict that she had hoped to avert leads to the deaths of both her sons, and perhaps her own death too» (FINGLASS 2018, 31).

¹⁵ BOWIE 2015.

τα τραγούδια του.¹⁶ Σε μια σχετικά πρόσφατη μελέτη η Laura Swift ανέδειξε λεκτικές και θεματικές απηχήσεις της *Θηβαΐδας* στον *Οιδίποδα Τύραννο* και στις *Φοίνισσες*.¹⁷

Κατά την άποψή μου η επίδραση του Στησιχόρου στην ευριπίδεια απεικόνιση της Ιοκάστης δεν εξαντλείται σε λεκτικές απηχήσεις, αλλά είναι πολύ βαθύτερη. Θεωρώ ότι το στησιχόρειο πορτρέτο της Βασίλισσας αποτέλεσε τον καμβά πάνω στον οποίον ο Ευριπίδης φιλοτέχνησε το πορτρέτο της Ιοκάστης. Θα υποστηρίξω ότι ο Ευριπίδης σκιαγραφεί μια Ιοκάστη που διακρίνεται από ανάλογο δυναμισμό, ψυχραιμία και πολιτική αντίληψη, η οποία όμως υιοθετεί και προβάλλει τις αξίες της δημοκρατικής πόλης, στο κοινό της οποίας απευθύνεται ο Ευριπίδης.

Προτού απاريθμήσω τις ομοιότητες και τις διαφορές της ευριπίδειας Ιοκάστης με την Βασίλισσα του Στησιχόρου, δυο λόγια μόνο για την πιο διάσημη Ιοκάστη στην ιστορία της δυτικής λογοτεχνίας, την Ιοκάστη του Σοφοκλή στον *Οιδίποδα Τύραννο*. Ο Σοφοκλής υιοθετεί μια διαφορετική μυθική εκδοχή, σύμφωνα με την οποίαν η Ιοκάστη αυτοκτονεί αμέσως μόλις αντιλαμβάνεται ότι έχει παντρευτεί και έχει κάνει παιδιά με τον γιο της Οιδίποδα. Το σοφόκλειο δράμα εκκινεί από την αντιδικία του Οιδίποδα και του Τειρεσίου, ο οποίος του φανερώνει την αλήθεια την οποίαν όμως ο Οιδίποδας αδυνατεί να αντιληφθεί και υποπεύεται τον μάντη ότι συνωμοτεί με τον Κρέοντα για να καταλάβουν την εξουσία.¹⁸ Η Ιοκάστη δεν έρχεται αντιμέτωπη με τον Τειρεσία, αλλά όπως και η Βασίλισσα του Στησιχόρου διακρίνει την αυθεντία του Απόλλωνα από την αυθεντία των μάντεων, την οποία όμως σιωπηρά αμφισβητεί.¹⁹ Όταν όμως οι μαρτυρίες, που δείχνουν ότι ο Τειρεσίας έχει δίκιο, σωρεύονται και η Ιοκάστη αντιλαμβάνεται τη φρικτή αλήθεια, φεύγει από τη σκηνή και αυτοκτονεί. Λόγω της συγκεκριμένης δραματικής επιλογής, η Ιοκάστη δεν μαθαίνει ποτέ τις κατάρες που εκτοξεύει ο Οιδίποδας και οι οποίες οδηγούν στην αδελφοκτονία.

Αρκετοί μελετητές θεωρούν την Ιοκάστη των *Φοινισσών* ευριπίδεια καινοτομία. Αυτοί οι μελετητές δυσκολεύονται να πιστέψουν ότι η Βασίλισσα του Στησιχόρου είναι η Ιοκάστη. Όπως ανέφερα ήδη, αυτό που έχει σημασία για την ερμηνεία μου δεν είναι η ταυτότητα της Βασίλισσας αλλά η επίδραση του λόγου της στον Ευριπίδη, ο οποίος είτε καινοτομώντας είτε ακολουθώντας μια διαφορετική παράδοση δραματοποίησε τη ζωή της Ιοκάστης στο παλάτι μετά τη ζοφερή αποκάλυψη. Σύμφωνα με την ευριπίδεια εκδοχή οι γιοι του

¹⁶ Βλ. BREMER 1987, 168-70· BURNETT 1988· BOWIE 2015· SWIFT 2015· FINGLASS 2018. Η πρόσφατη μελέτη του Peter AGÓCS (2024) για την αλληλεπίδραση αττικής αγγειογραφίας και στησιχόρειας ποίησης ανοίγει νέους ερευνητικούς δρόμους.

¹⁷ SWIFT 2015.

¹⁸ Για τα όρια της ανθρώπινης γνώσης και αυτογνωσίας στον Σοφοκλή βλ. SEGAL 1981 και 1993. Για την πολιτική διάσταση της μαντείας στον Ευριπίδη και τον Σοφοκλή βλ. GRIFFITH 2009.

¹⁹ Βλ. ATHANASSAKI 1990, 13-16.

Οιδίποδα φυλάκισαν τον πατέρα τους στο παλάτι για να ξεχαστεί η θλιβερή ιστορία του, ενέργεια που τον οδήγησε στο να τους καταραστεί.

Στις *Φοίνισσες* η Ιοκάστη διηγείται το φρικτό παρελθόν του οίκου της στον πρόλογο του έργου, το οποίο αρχίζει όταν ο Πολυνείκης έχει ήδη περικυκλώσει τη Θήβα με το στρατό που έχει φέρει από το Άργος. Ο χρόνος που έχω στη διάθεσή μου δεν μου επιτρέπει να αναλύσω την πλοκή, περιορίζομαι να πω μόνο ότι η αδελφοκτονία δεν θα αποφευχθεί στο τέλος. Παρά ταύτα, η Ιοκάστη αποδύεται σε μια απελπισμένη προσπάθεια να την αποτρέψει, εξασφαλίζοντας προσωρινή εκεχειρία στο πλαίσιο της οποίας ο Πολυνείκης και ο Ετεοκλής θα συναντηθούν σε μια ύστατη προσπάθεια συμβιβασμού.

Παρά το γεγονός ότι στις *Φοίνισσες* η Ιοκάστη δεν έρχεται αντιμέτωπη με τον Τειρεσία, μοιράζεται με τη Βασίλισσα του Στρησίχουρο ανάλογη στάση απέναντι στα θεϊκά σχέδια. Στην αρχική συνάντησή της με τον Πολυνείκη, λόγου χάρη, δέχεται τη θεϊκή ετυμηγορία αναλαμβάνοντας την ευθύνη των πράξεών της στο παρελθόν:

Κάποιος θεός καταστρέφει τη γενιά του Οιδίποδα κακὴν κακῶς.
Έτσι ξεκίνησε: γέννησα άνομα [ενν. τον πατέρα σου παρά τη θέληση του Απόλλωνα],
κακῶς με παντρεύτηκε ο πατέρας σου και γέννησα εσένα.
Τι τα λέω όμως αυτά; Πρέπει να υπομένουμε όσα μας δίνουν οι θεοί

Ευρ. *Φοιν.* 379–82

Στη συνέχεια η Ιοκάστη αναπτύσσει την ειρηνευτική πρωτοβουλία της αναδεικνύοντας τις διαπραγματευτικές της ικανότητες. Όταν εμφανίζεται ο Ετεοκλής οργισμένος με τον Πολυνείκη η Ιοκάστη τους συμβουλεύει να κοιταχτούν πρόσωπο με πρόσωπο θέτοντας και τους κανόνες μιας επιτυχούς διαπραγμάτευσης: διαπραγμάτευση δεν νοείται υπό την πίεση του χρόνου και υπό το κράτος της οργής (452–68). Με ιδιαίτερη αυτοπεποίθηση χαρακτηρίζει αυτή τη συμβουλή σοφή (*παραινέσαι ... τι... σοφόν*, 460).

Σύντομα, όμως, γίνεται φανερό ότι η διαπραγμάτευση φθάνει σε αδιέξοδο, καθώς ο Πολυνείκης που μιλάει πρώτος απαιτεί από τον Ετεοκλή να τηρήσει τους όρκους και τις υποσχέσεις που του έδωσε, όταν αρχικά συμφώνησαν να εναλλάσσονται στην εξουσία. Ο Ετεοκλής με τη σειρά του, απευθυνόμενος μόνο στην Ιοκάστη, της λέει ότι θα έφτανε στον ουρανό και τα άστρα ή θα κατέβαινε στον Άδη, προκειμένου να διατηρήσει τη μονοκρατορία που υφάρπαξε. Η προσπάθεια της Ιοκάστης θα μπορούσε να είχε σταματήσει εδώ, αλλά η ίδια αποφασίζει να κάνει άλλη μια προσπάθεια, επιχειρηματολογώντας εναντίον της άμετρης φιλοδοξίας και υπέρ της ισότητας οι οποίες εδώ παρουσιάζονται ως προσωποποιημένες θεότητες, *Φιλοτιμία* και *Ίσότης* αντιστοίχως (*Φοίν.* 531–32 και 536).²⁰ Για να ενισχύσει το επιχειρήματός της, επικαλείται την

²⁰ Για τον λόγο της Ιοκάστης βλ. LAMARI 2010, 66–69.

ισότητα που επικρατεί στο Σύμπαν και συγκεκριμένα την εναλλαγή της Μέρας με τη Νύχτα. Είναι προφανές ότι ο λόγος της Ιοκάστης απηχεί τις αξίες της αθηναϊκής δημοκρατίας και είναι σημαντικό ότι ο Ευριπίδης επιλέγει ένα γυναικείο χαρακτήρα να τις αναπτύξει και να τις υποστηρίξει.²¹

Όπως και στον Στησίχορο, έτσι και στον Ευριπίδη η πρωτοβουλία της Ιοκάστης δεν τελεσφορεί, αλλά η ορθότητά της επιβεβαιώνεται όταν συντελείται η αδελφοκτονία. Τότε η Ιοκάστη αυτοκτονεί στο πεδίο της μάχης αγκαλιάζοντας τους δύο ετοιμοθάνατους γιους της που την ύστατη ώρα την κοιτάζουν και οι δύο με στοργή.

Παρά τις προφανείς διαφορές που οφείλονται στο λογοτεχνικό είδος και στις διαφορετικές προσλαμβάνουσες των δύο ποιητών, η Ιοκάστη, ακολουθώντας τα βήματα της λυρικής προγόνου της, επιδεικνύει ανάλογο δυναμισμό, ψυχραιμία, αυτοπεποίθηση, αντίληψη των ανωτέρων δυνάμεων που διέπουν τα ανθρώπινα και πολιτική συνείδηση. Δεν είναι ασφαλώς τυχαίο ότι στις *Φοίνισσες* ο Ευριπίδης, όπως άλλωστε και ο Στησίχορος, αποδίδουν τη μοναδική πρόταση που συνιστά διέξοδο στο πολιτικό αδιέξοδο σε μια γυναίκα.

Σχεδόν δύο δεκαετίες νωρίτερα, στη *Μήδεια*, ο Ευριπίδης έδωσε το βήμα σε ένα γυναικείο χορό που αμφισβητεί τη βούληση και την ικανότητα των ανδρών να απεικονίσουν τις γυναίκες και τα βάσανά τους με ενσυναίσθηση και οραματίζονται ένα μέλλον, όπου γυναίκες θα πλάθουν γυναικείους και ανδρικούς χαρακτήρες στα τραγούδια τους (*Μήδ.* 421–30). Στην τελευταία φάση του Πελοποννησιακού πολέμου, στις *Φοίνισσες*, ο Ευριπίδης εμπνεόμενος, όπως υποστήριξα, από τον Στησίχορο, δίνει το βήμα σε μια γυναίκα της οποίας η πολιτική σκέψη και στάση είναι σαφώς ανώτερες από εκείνες των ανδρών αρχόντων στη Θήβα και στο Άργος. Πρόκειται για ένα δραματικό *tour de force* που δείχνει πως στην Αθήνα του 5^{ου} αιώνα άνδρες ποιητές μπορούσαν να φανταστούν και να πλάσουν γυναίκες των οποίων οι πολιτικές ικανότητες ήταν ανώτερες από τις ικανότητες των ανδρών οι οποίοι κατά τα λοιπά μονοπωλούσαν την εξουσία και την προσοχή. Ο Ευριπίδης δεν είναι φυσικά ο μόνος. Είναι τα χρόνια που ο Αριστοφάνης πλάθει τη Λυσιστράτη, τη Λαμπιτώ και άλλες αξέχαστες ηρωίδες που παίρνουν την πολιτική κατάσταση στα χέρια τους. Το αν στις *Φοίνισσες* ο Ευριπίδης σηκώνει το γάντι που έχει πετάξει ο Αριστοφάνης είναι ένα άλλο, μεγάλο, κεφάλαιο που δεν μπορώ να ανοίξω σήμερα.²² Αυτό που είναι βέβαιο είναι ότι η Ιοκάστη, όπως και οι άλλες δυναμικές δραματικές ηρωίδες, δεν ξεπήδησαν από το πουθενά, αλλά είναι απόγονοι ξακουστών λυρικών και επικών προγόνων.

Με τη θετική αυτή αποτίμηση του ρόλου των γυναικών στην ποίηση της αρχαϊκής και της κλασικής περιόδου ολοκληρώνω την εκ των πραγμάτων σύ-

²¹ Για τις πολιτικές ιδέες που αναπτύσσει η Ιοκάστη βλ. Sissa 2020, 193–97 και σποραδικά.

²² Βλ. ΑΘΑΝΑΣΣΑΚΙ υπό δημοσίευση.

ντομη ομιλία μου, ευχαριστώντας σας και πάλι όλες και όλους θερμά για τη σημερινή παρουσία σας και για όλα όσα μοιραστήκαμε στην τριανταετήχρονη θητεία μου στο Πανεπιστήμιο Κρήτης που τόσο αγάπησα και πίστεψα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

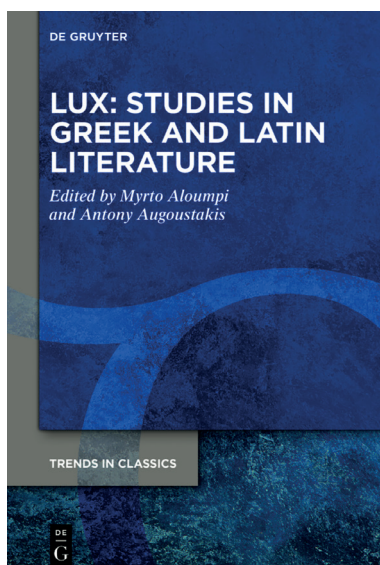
- ΑΓÓCS, P. 2024. Geryon, Stesichoros, and the Vase-Painters Revisited. Στον τόμο: Μ. ΑΛΟΥΜΠΙ και Α. ΑΥΓΟΥΣΤΑΚΙΣ (επιμ.), *LUX: Studies in Greek and Latin Literature, in Honor of Lucia Athanassaki*. Trends in Classics, Suppl. Vol. 166. Berlin/Boston: De Gruyter, 67–104.
- ΑΘΑΝΑΣΑΚΗ, L. 1990. *Mantic Vision and Diction in Pindar's Victory Odes*. PhD Thesis, Brown University (<https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/4204>).
- _____, 2016. *Pindarum quisquis studet aemulari*: Greek and Roman civic performance contexts (Pindar's *Fourth* and *Fifth Pythians* and Horace's *Odes* 4.2). Στον τόμο: B. DÉLIGNON, Nadine LE MEUR & O. THÉVENAZ (επιμ.), *La poésie lyrique dans la cité antique : Les Odes d'Horace au miroir de la lyrique grecque archaïque*. Lyon: Université Jean Moulin Lyon 3, 131–58.
- _____, (υπό δημοσίευση). Offering Solutions for an Impasse. Female Authority in Stesichorus' *Thebais* (?) and its Impact on Euripides' *Phoenissae*. Στον τόμο: Μ. ΣΟΤΙΡΙΟΥ (επιμ.), *Females in Distress in Ancient Greek Literature: Mechanisms of Survival, Resistance, and Resilience*.
- ΒΛΟΚ, J. H. 2001. Virtual Voices: Toward a Choreography of Women's Speech in Classical Athens. Στον τόμο: Α. ΛΑΡΙΔΙΝΟΙΣ και L. ΜΚΚΛΟΥΡΕ (επιμ.), *Making Silence Speak. Women's Voices in Greek Literature and Society*. Princeton/Oxford: Princeton University Press, 95–116.
- _____, 2017. *Citizenship in Classical Athens*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ΒΩΙΕ, E. 2015. Stesichorus at Athens. Στον τόμο: P. J. ΦΙΝΓΛΑΣΣ και A. ΚΕΛΛΥ (επιμ.), *Stesichorus in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 111–24 (ανατ. στο: E. ΒΩΙΕ, *Essays on Ancient Greek Literature and Culture, I: Greek Poetry before 400 BC*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, 669–82).
- ΒΡΕΜΕΡ, J. M. 1987. Stesichorus: 'The Lille papyrus'. Στον τόμο: J. M. ΒΡΕΜΕΡ, A. M. VAN ERP ΤΑΑΛΜΑΝ ΚΙΡ, και S. R. ΣΛΙΝΓΣ (επιμ.), *Some Recently Found Greek Poems: Text and Commentary*. Leiden/New York/København/Köln: E. J. Brill, 128–74.
- ΒΟΥΡΝΕΤΤ, A. 1988. Jocasta in the West: The Lille Stesichorus. *Classical Antiquity* 7(2): 107–54.
- ΒΟΥΣΧΝΕΛΛ, R. W. 1988. *Prophesying Tragedy. Sign and Voice in Sophocles' Theban Plays*. Ithaca/London: Cornell University Press.
- ΚΟΝΝΕΛΛΥ, J. B. 2007. *Portrait of a Priestess: Women and Ritual in Ancient Greece*. Princeton/Oxford: Princeton University Press.
- ΔΑΒΙΕΣ, M. και ΦΙΝΓΛΑΣΣ, P. J. 2014. *Stesichorus. The Poems*. Cambridge Classical Texts and Commentaries, 54. Cambridge: Cambridge University Press.
- ΔΙΛΛΟΝ, M. 2002. *Girls and Women in Classical Greek Religion*. London/New York: Routledge.

- FINGLASS, P. J. 2018. Stesichorus and Greek Tragedy. Στον τόμο: R. ANDÚJAR, T. R. P. COWARD, και Th. A. HADJIMICHAEL (επιμ.), *Paths of Song: The Lyric Dimension of Greek Tragedy*. Trends in Classics, Suppl. Vol. 58. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 19–37.
- GRIFFITH, M. 2009. Apollo, Teiresias, and the Politics of Tragic Prophecy. Στον τόμο: L. ATHANASSAKI, R. P. MARTIN, και J. F. MILLER (επιμ.), *Apolline Politics and Poetics*. Athens: Hellenic Ministry of Culture, European Cultural Centre of Delphi, 473–99.
- HUMPHREYS, S. C. 1995. Women's Stories. Στον τόμο: E. D. REEDER (επιμ.), *Pandora: Women in Classical Greece*. Baltimore/Princeton: The Trustees of the Walters Art Gallery, in association with Princeton University Press, 102–10.
- LAMARI, A. A. 2010. *Narrative, Intertext, and Space in Euripides' Phoenissae*. Trends in Classics, Suppl. Vol. 6. Berlin/New York: De Gruyter.
- MACINNES, D. 2007. Gainsaying the Prophet: Jocasta, Tiresias, and the Lille Stesichorus. *QUCC* 86: 95–108.
- MASTRONARDE, D. J. 1994. *Euripides: Phoenissae*. Cambridge Classical Texts and Commentaries, 29. Cambridge: Cambridge University Press.
- SEGAL, Ch. 1981. *Tragedy and Civilization. An Interpretation of Sophocles*. Cambridge, MA/London: Harvard University Press.
- _____, 1993. *Oedipus Tyrannus. Tragic Heroism and the Limits of Knowledge*. Twayne's Masterwork Studies. New York: Twayne Publishers.
- SISSA, G. 2020. Mighty Mothers: Female Political Theorists in Euripides' *Suppliant Women* and *Phoenician Women*. Στον τόμο: A. SHARROCK και A. ΚΕΙΤΗ (επιμ.), *Maternal Conceptions in Classical Literature and Philosophy*. Phoenix Supplementary Volume 57. Toronto/Buffalo/London: University of Toronto Press, 193–223.
- SOURVINOU-INWOOD, Ch. 1995. Male and Female, Public and Private, Ancient and Modern. Στον τόμο: E. D. REEDER (επιμ.), *Pandora: Women in Classical Greece*. Baltimore/Princeton: The Trustees of the Walters Art Gallery, in association with Princeton University Press, 111–20.
- SWIFT, L. 2015. Stesichorus on Stage. Στον τόμο: P. J. FINGLASS και A. KELLY (επιμ.), *Stesichorus in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 125–44.

Επίδοση τιμητικού τόμου *Lux: Studies in Greek and Latin Literature, in Honor of Lucia Athanassaki* (επιμ. Αντώνης Αυγουστάκης & Μυρτώ Αλούμπη).

Χαιρετισμοί – παρουσιάσεις

Στο πλαίσιο και σε συνέχεια της ίδιας τελετής επιδόθηκε και ο τιμητικός τόμος M. ALOUMPI and A. AUGOUSTAKIS (eds), *Lux: Studies in Greek and Latin Literature in Honor of Lucia Athanassaki* (Trends in Classics, Supplementary Volume 166), Berlin/Boston 2024 και έγιναν σύντομοι χαιρετισμοί και παρουσιάσεις.

Χαιρετισμός

από την Αντιπρύτανη Ανάπτυξης,
Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας

ΕΙΜΑΙ πολύ χαρούμενη που παρευρίσκομαι στη σημερινή τελετή ομοτιμοποίησης της καθηγήτριας του Τμήματος Φιλολογίας, Λουκίας Αθανασάκη.

Η Λουκία Αθανασάκη υπήρξε μια εμβληματική μορφή του Τομέα Κλασικών Σπουδών. Συνέβαλε καθοριστικά στη διεθνή προβολή του Τομέα, προσκαλώντας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης διακεκριμένους επιστήμονες, διοργανώνοντας επιτυχημένες εκδηλώσεις και ιδρύοντας τη σειρά *Ariadne Supplements*, στις Εκδόσεις της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, κατά τη διάρκεια της θητείας της ως Κοσμήτορας.

Αξιοζήλευτη είναι η σχέση της Λουκίας Αθανασάκη με τους φοιτητές και τις φοιτήτριες. Επόπτευσε πλήθος διατριβών, ενώ υπήρξε μέντορας πληθώρας φοιτητών και φοιτητριών, πολλοί από τους οποίους διακρίθηκαν στην επιστήμη και στην εκπαίδευση: οι συνεπιμελητές του τιμητικού τόμου αποτελούν λαμπρά παραδείγματα *χάριτος*, με την αρχαιοελληνική έννοια του όρου, της αμοιβαίας σχέσης ευγνωμοσύνης και ανταπόδοσης. Τους ευχαριστούμε θερμά για το τιτάνιο έργο που ανέλαβαν και έφεραν σε πέρας με τόση επιτυχία.

Ως συνάδελφος στον Τομέα Κλασικών Σπουδών, η Λουκία Αθανασάκη ήταν μητρική φιγούρα για εμάς, έχοντας πάντα ως γνώμονα και πρωταρχική μέριμνα την ενότητα και ομόνοια του Τομέα και αμβλύνοντας τις τυχόν διαφορές.

Ευτυχώς υπάρχουν πολλές ευκαιρίες συνεργασίας και με τους ομότιμους καθηγητές. Σήμερα, λοιπόν, αποχαιρετούμε τη Λουκία ως μέλος ΔΕΠ, την καλωσορίζουμε όμως ως Ομότιμη Καθηγήτρια του Τμήματος Φιλολογίας, και προσβλέπουμε σε πολλές ακόμα γόνιμες συνεργασίες.

Στη Λουκία Αθανασάκη

ΣΤΟΝ ΣΥΝΤΟΜΟ αυτό χαιρετισμό θα ήθελα να σας πάω πίσω στον χρόνο, στο 1991. Για πρώτη φορά, πρωτοετής φοιτητής γαρ, από διάφορα στόματα άκουσα για την καινούργια καθηγήτρια που θα ερχόταν στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, μια Πινδαρίστρια εξ Αμερικής! Η πρώτη μου εντύπωση από την καινούργια καθηγήτρια, την κυρία Λουκία Αθανασάκη, ανεξίτηλη. Χαρακτηριστικό το ένα στεφάνι από λίγα γκριζαρισμένα, ασπρίζοντα μαλλιά μπροστά. Νέα και επιβλητική, με υπέροχα μεγάλα κοσμήματα, κυρίως περιδέραια, και αξέχαστα αέρινα φορέματα! Αλλά τι να πω για εκείνες τις παραδόσεις στην αίθουσα 7 στα Περιβόλια. Κατιλίνας του Σαλλούστιου, Αρχαϊκή Λυρική ποίηση από τον Αλκμάνα στον Ίβυκο, Προπέρτιος, *Amores* του Οβιδίου, Πίνδαρος, Αισχύλου *Ορέστεια* και πολλά άλλα κατόπιν όταν πια εγώ είχα αποφοιτήσει και φύγει για το Brown. Η Λουκία μας έμαθε τότε πολλά για την έρευνα, για καινούργιες προσεγγίσεις στα κείμενα, για το πώς να μάθουμε αλλά και πώς να ψάξουμε πέραν του μαθήματος, πέραν της αίθουσας διδασκαλίας, πέραν του βαθμού που όλοι προσπαθούσαμε να πάρουμε σε τούτο ή σε κείνο το μάθημα. Καταλαβαίνω πώς κάποιοι φοιτητές έχουν περισσότερη έφεση ή δίψα αν θέλετε για κάτι περισσότερο, αλλά ο δάσκαλος είναι αυτός που μεταλαμπαδεύει γνώση και την απόκτηση περισσότερης γνώσης, που σου δίνει τα εργαλεία. Η Λουκία απαιτούσε από τους φοιτητές προετοιμασία και συμμετοχή στο μάθημα, μας ήθελε να κάνουμε ερωτήσεις και να βρίσκουμε απαντήσεις, πολλές φορές δεν υπήρχε μόνο μια απάντηση, χρειαζόταν περισσότερη μελέτη, ψάξιμο. Αυτό το ψάξιμο κράτησα ως ένα μεγάλο μάθημα από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, με ακολούθησε παντού αυτή η οδηγία της Λουκίας στο να διαβάσω περισσότερο και να ψάξω, πέραν του Πίνδαρου, πέραν της Σαπφούς, του Προπέρτιου, του Οβιδίου. Ήταν άλλα χρόνια... Κι όμως δεν είχαμε και τόσα, αν σκεφτεί κανείς, στην πραγματικότητα πολύ λίγα. Ένα κτίριο παλιό, μια βιβλιοθήκη σχετικά καινούργια με αρκετές ελλείψεις. Δε θα ξεχάσω ποτέ όμως τη ζεστασιά του κτιρίου, του γραφείου της Λουκίας, τις πολλές, μακροσκελείς συζητήσεις, μερικές από τις οποίες υποπτεύομαι την εκνεύριζαν λόγω αναποφασιστικότητας (για διδακτορικό να πάω στη Γερμανία ή στην Αμερική, το οποίο και άλλαζε ανάλογα την ημέρα). Χαραγμένη μνήμη το σεμινάριο στον Πίνδαρο, μόλις δύο άτομα τόλμησαν τότε... Διαβάσαμε τα τρία τέταρτα των επινικίων αν θυμάμαι καλά και μου έτυχε ο κλήρος να παρουσιάσω τη γερμανική μελέτη του Köhnken *Die Funktion des Mythos bei Pindar*. Αξέχαστο! Πάντα η Λουκία ήταν εκεί για καθοδήγηση, για εμψύχωση αλλά και για κριτική όπου χρειαζόταν.

Τα χρόνια πέρασαν. Ακολούθησα στα βήματα της Λουκίας-Μέντορα Αθηνάς, στο Brown. Οι συναντήσεις μας διευρύνθηκαν γεωγραφικά από τη Βοστώνη, την Αθήνα, το Τέξας, το Σικάγο, το Wendlebury, τη Μύκονο. Η σχέση μας έγινε βαθιά, συναδελφική, φιλική, αδελφική. Τα χρόνια πέρασαν, αλλά οι δρόμοι μας δε χώρισαν ποτέ. Και ήρθε τώρα το πλήρωμα του χρόνου, ο πινδαρικός καιρός, που με τόση χαρά και συγκίνηση παρουσιάζουμε αυτόν εδώ τον τόμο προς τιμήν της αφυπηρέτησης της Λουκίας από το Πανεπιστήμιο Κρήτης και της απονομής του τίτλου της ομότιμης καθηγήτριας στο ίδιο Πανεπιστήμιο, ως ένα μικρό δείγμα της αγάπης μας για όσα έκανε και κάνει όχι μόνο για τις γενιές των φοιτητών και συναδέλφων που πέρασαν, αλλά και γι' αυτούς που είναι εδώ σήμερα, φοιτητές και καθηγητές, συνάδελφοι, σε τούτη την ιδιαίτερη στιγμή. Τι να ευχηθώ στη Λουκία; Τα έχω ήδη ευχηθεί χρόνια τώρα και με χαρά τα βλέπω στο πρόσωπό της που λάμπει· το οποίο δεν μπορούσε παρά να μου θυμίσει τα λόγια του ποιητή από τον όγδοο *Πυθιόνικο* (στ. 97-98):

*ὅταν αἶγλα διόσδοτος ἔλθῃ,
λαμπρὸν φέγγος ἔπεστιν ἀνδρῶν καὶ μείλιχος αἰών.*

Όταν έρθει σε κάποιον θεόσταλτη αἶγλη, τότε ακολουθεί λαμπρό φως και μελίχια ζωή.

Κλείνοντας, όμως, μου έρχονται στο νου τα λόγια του άλλου ποιητή, του Σεφέρη, από το *Μυθιστόρημα Γ'*:

*Μέμνησο λουτρῶν οἷς ἐνοσφίσθης
Ξύπνησα μὲ τὸ μαρμάρينو τοῦτο κεφάλι στὰ χέρια
ποῦ μοῦ ἔξαντλεῖ τοὺς ἀγκῶνες καὶ δὲν ξέρω ποῦ νὰ τ' ἀκουμπήσω.*

Έπεφτε τὸ ὄνειρο καθὼς ἔβγαينا ἀπὸ τὸ ὄνειρο
ἔτσι ἐνώθηκε ἡ ζωὴ μας καὶ θὰ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ξαναχωρίσει.

Θερμά συγχαρητήρια, Λουκία μου, ανυπομονώ πού θα σε φέρει το επόμενο ταξίδι της ζωής!

Στη Λουκία Αθανασάκη

ΕΙΝΑΙ τόσες οι ιστορίες που θα μπορούσα να διαλέξω για αυτήν εδώ την περίπτωση, ωστόσο αποφάσισα να επικεντρωθώ σε δύο αρχές, όχι ιστορίες, οι οποίες νομίζω ότι σκιαγραφούν το αποτύπωμα της Λουκίας Αθανασάκη στην ψυχή όλων εμάς που είχαμε την τύχη να την έχουμε καθηγήτρια, μέντορα και συνάδελφο.

Η πρώτη έχει να κάνει με το μέλλον και όχι με το παρελθόν, όπως ίσως θα περιμένατε σε μια εκδήλωση αφυπηρέτησης και δη μιας κλασικής φιλόλογου. Αν, όμως, κάτι διακρίνει τη Λουκία Αθανασάκη ως ακαδημαϊκό, δασκάλα και συνάδελφο, είναι το ότι είχε και έχει όραμα για το μέλλον τόσο των κλασικών σπουδών όσο και του Κλασικού Τομέα του Τμήματος Φιλολογίας. Και φρόντιζε για αυτό. Πώς; Μεριμνώντας για τις νέες γενιές φοιτητών και για τις νέες γενιές συναδέλφων. Αυτή είναι μια σπουδαία παρακαταθήκη που αφήνει η Λουκία Αθανασάκη όχι μόνο στον Κλασικό Τομέα αλλά και στο Τμήμα Φιλολογίας.

Με τη δεύτερη αρχή κλείνουμε και την εισαγωγή μας στον τιμητικό τόμο *LUX*, την οποία συνθέσαμε από κοινού με τον Αντώνη Αυγουστάκη. Έχει να κάνει με τη διαχείριση της επιτυχίας, ακαδημαϊκής και επαγγελματικής. Η Λουκία Αθανασάκη ως ερευνήτρια, μέντορας και άνθρωπος μας έδειξε πως η επαγγελματική επιτυχία που δεν συνοδεύεται από ανάλογο ήθος και χαρακτήρα είναι λειψή. Και αυτή είναι μια ηθική αρχή με την οποία αξίζει να πορεύεται κανείς στη ζωή και την οποία της χρωστάμε όλοι εμείς που εμπνευστήκαμε από το έργο και το ήθος της.

Για αυτά και για τόσα πολλά ακόμα, που και να ήθελα δεν θα μπορούσα να τα παρουσιάσω απόψε συνοπτικά, μέσα από την καρδιά μου, Λουκία, σε ευχαριστώ!

Για τη Λουκία Αθανασάκη

ΜΟΥ ΑΡΕΣΕΙ να σκέπτομαι τη δημιουργία χαριστήριων τόμων για συναδέλφους φωτεινούς με τη βοήθεια μιας εικόνας του Οδυσσέα Ελύτη:

*Πιάσε την αστραπή στο δρόμο σου, άνθρωπε·
δώσε της διάρκεια· μπορείς!*

Η σύνταξη τιμητικών τόμων, επαναλαμβάνω, για συναδέλφους φωτεινούς μοιάζει να αρπάζει το φως τους, να δίνει διάρκεια στο φως τους, να το ενεστωτικοποιεί, να μετατρέπει την αίσθησή του σε, ούτως ειπείν, «ισόβια στιγμή».

Συγχαίρω λοιπόν τον Αντώνη Αυγουστάκη, τη Μυρτώ Αλούμπη και το Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Κρήτης για τη διοργάνωση της άρτιας αυτής εκδήλωσης, αλλά και τους ευχαριστώ θερμότατα που μου έχουν δώσει την ευκαιρία να μιλήσω και εγώ εν συντομία για την απαστράπτουσα προσωπικότητα της Καθηγήτριας Λουκίας Αθανασάκη, της αγαπημένης μας Λουκίας. (Για το επιστημονικό της έργο έχουν ήδη μιλήσει άλλοι, πιο ειδικοί στο πεδίο της από μένα).

Γνωριστήκαμε λοιπόν με τη Λουκία στην Οξφόρδη, και θυμάμαι το εξής χαρακτηριστικό επεισόδιο. Όταν μας συνέστησαν, της λέω «Χαίρομαι πολύ που σας γνωρίζω. Μέχρι τώρα σας ήξερα μόνο μέσα από τη μελέτη σας για τον Ιουλιανό τον Παραβάτη». Μου απαντάει λοιπόν με ένα πλατύ χαμόγελο και με τον γνωστό ήρεμό της τόνο:

«Έχετε στο μυαλό σας τη δουλειά της Αθανασιάδης. Ομολογουμένως τα επίθετά μας μοιάζουν πολύ...».

Ντράπηκα ασφαλώς για το ατόπημά μου, αλλά ταυτόχρονα χάρηκα που είδα ότι δεν δόθηκε συνέχεια.

Στο πρόσωπο της Λουκίας λοιπόν, είδα από την πρώτη στιγμή, και σε αυτό αποσκοπεί η προηγούμενη αναφορά μου, έναν ζεστό, διακριτικό άνθρωπο, ανοιχτόκαρδο, ζωντανό. Πρέπει να πω ότι αυτή η πρώτη εντύπωση επιβεβαιώθηκε ξανά και ξανά. Κάθε φορά που έβλεπα τη Λουκία σε συνέδρια, σε διαλέξεις, στο αμφιθέατρο, σε κοινωνικά δείπνα, στην Αθήνα, το Ρέθυμνο, τη Λευκωσία, την Οξφόρδη, έβλεπα πάνω της τις ίδιες ποιότητες. Μάλιστα δεν θα είναι υπερβολή να πω ότι αυτό που πρέπει κάποιος να μάθει από τη Λουκία είναι η ικανότητά της να μένει ανθρώπινη!

Πιστεύω ότι σε αυτή τη βασική της ικανότητα πιστώνεται μεγάλο μέρος της επιτυχίας της σε δύο κεντρικούς άξονες της πανεπιστημιακής της δράσης, τη διδασκαλία και τη διοίκηση. Τη διδασκαλία της και την επικοινωνία της

με τους φοιτητές την είδα εδώ στο Ρέθυμνο μία φορά. Ήταν όμως αρκετή. Δίδασκε αλλά ταυτόχρονα μαθήτευε. Πράγμα σπάνιο για καθηγητή, άντεχε τη σιωπή, έδινε τόπο στον φοιτητή να μιλήσει.

Στη διοίκηση, το μυστικό της επιτυχίας της έγκειται, νομίζω, στο ότι δεν θέλησε ποτέ να εξουσιάζει τους άλλους. Εξουσίαζε μόνο τον εαυτό της στη σχέση του με το μέτρο και την ανθρωπιά, αυτό ήταν το κλειδί.

Ευαίσθητη λοιπόν στην παρουσία του άλλου και εξοπλισμένη με αρχοντιά (που πηγάζει από την ανθρωπιά) πορεύτηκε στην επαγγελματική της ζωή, αποκτώντας αληθινούς φίλους, αφοσιωμένους συναδέλφους και φοιτητές, αποκτώντας απήχηση στο ευρύτερο σύνολο. Καταξιώθηκε.

Φίλτατη Λουκία, με ενθουσιασμό συμμετέχω σε αυτή τη σπουδαία στιγμή,

- γιατί πρώτα από όλα θέλω να ανανεώσω τη χαρά μου για τη γνωριμία μας,
- γιατί θέλω να σε ευχαριστήσω που κατέθεσες στο πέρασμά σου όχι απλώς ένα στιβαρό επιστημονικό έργο αλλά και ένα ανθρώπινο πρότυπο για μας, και ασφαλώς
- γιατί θέλω να σου δώσω και τις δικές μας ευχές.

Πρέπει να σου πω ότι μέσω εμού στην τιμητική αυτή εκδήλωση συμμετέχουν νοερά και οι συνάδελφοί μου από το Τμήμα Κλασικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου:

- Όλοι σου προσφέρουμε τον σεβασμό μας, την εκτίμησή μας, την αγάπη μας,
- όλοι σε συγχαίρουμε εκφράζοντας παράλληλα «*πρόσφορον κόμπον*» για τη λαμπρή πανεπιστημιακή σου σταδιοδρομία,
- όλοι σου ευχόμαστε να μακροημερεύεις με υγεία, χαρά και δημιουργικότητα.

Γνωρίζεις βέβαια καλύτερα από τον καθένα μας το του Πινδάρου «πόνων δ' οὐ τις ἀπόκλαρός ἔστιν οὔτ' ἔσεται». Ωστόσο, εσύ έχεις το προνόμιο να αντιμετωπίζεις τη ζωή σθεναρά, με την ένταση που σου χαρίζουν ο πνευματικός σου πλούτος, η συναισθηματική σου ωριμότητα και η αγάπη που βιώνεις μέσα από την ουσιαστική σου επικοινωνία με τους ανθρώπους!

JENNY STRAUSS CLAY

To Lucia Athanassaki με αγάπη

THE FRIENDSHIP between Lucia and me goes back more than 40 (!) years. Some memories: I first met Lucia in Princeton at a conference at Princeton and immediately took to her. There's a phenomenon called charisma, which is the product of something that pleases and charms; Lucia has always had it. At that point she was finishing her dissertation on Prophetic Speech in Pindar under the direction of Charlie Segal (I still have a copy with my notes). But then Lucia came to UVa for a year appointment. It was great to have another woman in the department, but even better to have a friend who was both intelligent, fun, and a good cook – though some idiosyncrasies have to be mentioned: *tiganites* at every meal and *choriatiki* without feta (!). Anyway, we bonded. Toward the end of the year, she got the Ruf to Crete, which she accepted with enthusiasm. At a conference in Athens, Lucia translated a talk of mine into Modern Greek and helped me to practice those God-awful *loooong* Greek words. Over the years, I was frequently in Athens, and Lucia frequently came to the States; there were meetings when we had the chance to get together, perhaps most crucially at the great Apollo conference of 2003, where something was happening with Ewen Bowie... When we did meet, it was always as if we simply resumed the conversation that had been interrupted. My greatest contribution to Lucia's existence was a trip to Mykonos, which led to the purchase of a spectacular house where I and many friends here on this occasion experienced Lucia's generous *philoxenia*.

I will let others speak about Lucia's innovative and impressive scholarly accomplishments. Let me only say that, true to her name, she had shed light on the interaction of texts and their contexts, illuminating the relation of poetry and monument and giving us more insightful readings of both. She will continue to enlighten us in what one can scarcely call retirement.

Remarks upon Lucia's Retirement

I FEEL so privileged to be able to participate in this wonderful retirement celebration for Lucia. The occasion caused me to calculate that Lucia and I met 40 years ago! She was a graduate student in the Department of Classics at Brown University, and I was a faculty member there.

Although she was a student at the time, I actually came to know Lucia as a teacher. She was offering classes in modern Greek, and I became one of her pupils. This experience led me to know, firsthand, what a great teacher Lucia is: knowledgeable, supportive—and patient!

When she began teaching at the University of Virginia, I travelled to Charlottesville to visit her there. It was a great beginning for her career, and the presence here of two faculty colleagues from that time attests to the lifelong friendships she made. But when she accepted the appointment at the University of Crete, I recognized that she was really committed to making a contribution to the academy of her homeland. Although I was sad to see her leave the U.S., the distance has never diminished our friendship; on one of her visits back to the States, Lucia even selected my wedding dress—before I had even seen it! When Ewen came into Lucia's life, my husband Tom and I felt particularly blessed to acquire an extraordinary new friend. We were able to attend their beautiful wedding celebration in England—for which Ewen donned a kilt! Over the years, it has been such a pleasure to come to know Ewen better and better.

From the time that Lucia bought and renovated her home on Mykonos, Tom and I have been almost annual guests there in the summers (I say "almost," because of interruptions like COVID, etc.) The generous hospitality Lucia and Ewen offer has become an important part of our lives to which we greatly look forward each year.

I have already mentioned my admiration for Lucia's teaching, and it has been lovely to witness how greatly she cares for her pupils at Rethymno and the joy she takes in their many accomplishments. Of course, as we all know, Lucia is also an innovative and productive researcher and scholar. What I had not so much anticipated was Lucia the Administrator! Yet again, I believe, she stepped up to this new role from a sense of duty to her department and the university. Guiding that department through a difficult time, both for the university and for the country, she showed herself again to be an especially dedicated and effective member of the academy.

Now, as she steps down from the duties of teaching and administration, it's already clear that Lucia will hardly be slowing down. Rather, she has eagerly seized the opportunity to devote more of her time to her beloved research. And, of course, to continue the globe-trotting that she and the indefatigable Ewen somehow manage to fit into their lives. And for this I am selfishly pleased, for there will be a greater chance of them coming to the States, and for us to reciprocate their years of hospitality by hosting them, for a change!

Lucia, this tribute from so many friends is so well-deserved, and I am honored to be a part of it.

Lucia, or, better, Lux

LUCIA, or, better, Lux: It is thirty years since I first started calling you *Lux*, quite often *Lux μου*, in this hybrid, Latin and modern Greek, phrase. I was using this vocative in the multiple emails we exchanged daily. Those numerous emails were in addition to the ten-hour boat rides to Crete each and every week; in addition to never-ending discussions right before or right after class; over lunch, coffee, or dinner.

All this started early in the nineteen-nineties, a happy time so many of us shared in Rethymno back then.

It never occurred to me then, or, for that matter, at any time before a month ago, that an outstanding volume, so lovingly edited by Antonis and Myrto, would bear the exact same name I was calling you: LUX. This volume of more than 800 pages, honoring you, speaks for itself, with its contributions by admiring students from the University of Crete and friends from all over the academic world. In effect, this volume, entitled LUX, memorializes something that absolutely captures you: your luminous, joyful, fun, brilliant and bright personality.

The metaphor of a person as a source of light is, of course, well-attested in the poetry to which you devoted yourself for several decades: Pindaric verse and choral poetry as a whole. Obviously, there are many superb contributions in Lucia's rich scholarship—Prof. Spanoudakis described her work in detail earlier. We are short of time, so I will not elaborate on this aspect, but I do want to at least single out Lucia's outstanding work on the relationship between choral discourse and monuments, especially publicly displayed sculpture.

It would be an unforgivable shortcoming, however, if I did not mention that Lux, or Lucia, did not just produce superb scholarship on choral poetry; more than that, she was herself the heart of an *actual* chorus, in *actual* life. This was primarily a travelling chorus, a chorus traveling on a boat, as many traveling choruses did in antiquity.

Back in the nineties, our chorus was sailing every week from Piraeus to Crete. It was a mixed chorus of perhaps not too young but certainly youthful, men and women. Unfortunately, we don't hear much about how ancient choruses enjoyed their sailings but I can assure you that our chorus had a wonderful time on that boat, even in the most stormy seas of the winterish Aegean. Lucia, Yannis, Giorgos, Thanos, Stephanos, Marina, Sophia, Elena, Ioanna—to mention only some of the chorus members. And, certainly, this chorus

was growing even larger upon arrival in Rethymno. There the traveling chorus happily united every week with the non-traveling one, the local chorus. And the two choruses, together, made good music, that is, platonically speaking, good *paideia*. I have the impression that our students heard and felt this music.

I should like to underline this exceptional state of being—having a chorus at work. Lucia was the heart and light of this chorus. What is the connection between the chorus and deep bonds of *φιλία*, friendship? Scholarship has not done much so far to cast light on this issue. But, on the other hand, not everything should be about scholarship, for, after all, there is the creative world of song. I do not know if this connection between chorus and friendship will ever be put together in a way better than modern lyricist, Dionysis Savvopoulos, did. The song is called *Ας κρατήσουν οι χοροί*. I understand *χοροί* in this context not just as *dances* but as *choruses*: let the choruses keep on; or, preferably, let the choruses prevail. Let me end with the song's last two stanzas in Greek, which I should like to read slowly, softly, and in the plainest possible mode:

Να μας έχει ο Θεός γερούς
 πάντα ν' ανταμώνουμε
 και να ξεφαντώνουμε
 με χορούς κυκλωτικούς
 κι άλλο τόσο ελεύθερους σαν ποταμούς

Και στις νύχτας το λαμπάδιασμα
 να πυκνώνει ο δεσμός μας
 και να σμίγει παλιές κι αναμμένες τροχιές
 με το ροκ του μέλλοντός μας

Ας κρατήσουν οι χοροί, Lux μου...

Coda of gratitude

WHEN I BEGAN my career, I could not imagine that I would ever receive such a gift as this, even in my wildest dreams. As many have said already, it is a labor of love, conceived, coordinated, and carried out by two beloved pupils, Antony and Myrto.

I still cannot believe that they managed to collect and edit 43 essays and have the volume published more than one month before the ceremony. The other achievement was that they managed to keep it secret for several years. As I have told some of you, I almost found out in September 2023, when we arrived in Edinburgh and a colleague there asked me if there was anybody in the Department that I wanted to see. ‘Yes, I said, I haven’t seen Richard Rawles for years’. ‘He is around’, he replied, ‘you’ll see him, he has almost finished his piece for the book’. ‘Which book?’ I said. ‘You don’t know?’ he said and an awkward silence followed. I had been thinking of that exchange for some time and I correlated it with a comment made by a pupil of mine along similar lines, so I realized that something was being cooked up, but I had no idea who were the cooks and what exactly they were cooking. Several months later I talked on the phone with Myrto who was in Belo Horizonte and called to see how I was doing, because as you know I had broken my foot in the spring. Before hanging up she said that she and Antony would like to visit us in the summer. And because the summer is difficult on the Greek islands we soon fixed the dates, it was to be early July. So in early July they came and revealed that a Festschrift was about to be published, that they were the editors, but they were reluctant to reveal much more. ‘You will see, you will see’, they kept telling me. So I decided not to ask them anything more. Later in August I saw Iphigeneia (Giannadaki) briefly, who among other things told me that she’ll probably come to Greece in the autumn. ‘Well, I won’t be in Crete’, I told her, ‘let’s make sure we meet in Athens’. She promised that she’ll keep me posted. A little later Georgia and Tom were telling us how hard it was to move back to Princeton, to open boxes, etc. Of course we empathized, since our house in Athens was full of books which we kept bringing every week from Rethymnon throughout the spring, so as to make sure that whatever was left in May fitted in our little car. And since we were talking retirement, I told them about the Festschrift. ‘Oh I know’, Georgia said, ‘I have a piece in that volume and I’m coming to Rethymnon’. ‘I may come too’, Tom added. I associated this bit of info with something that Sophia Papaioannou had told me *in tempore insuspecto*, something about a re-

tirement party, but that was long before. Anyhow, at the end of August the hazy picture I had, became clearer. There was a book and a party. Then it occurred to me that Ewen was in it, because he kept telling me that we needed to go to Crete because we had some tickets left in our Aegean pass. So I confronted him: 'have you known about all this all along?' 'Well, Antony and Myrto asked me to contribute a paper,' he replied innocently. And from then on I was trying to guess who else was in the volume. At some point I was talking to Stavros Frangoulidis who revealed that he had a piece there too and that the volume would come out soon. Then as many of you know, I had a horrendous dental adventure on September 17 and recovery took some weeks. One morning in that difficult period I opened my email and I received a link from Stavros to the book. I opened the link and saw *Lux: Studies in Greek and Latin Literature*. Now Lux was the nickname Natasha Peponi gave me in the early nineties, but nobody else called me Lux and very few people knew it. When I talked to her next, I asked her if she had contributed to the volume and if she had suggested the title. 'Yes, I did contribute,' she said, 'but nobody asked me anything about the title, contributors etc.' But, of course, Antony was in Rethymnon in the '90s and, as he told me later, that nickname was not unknown to him. Last night, after Antony's lecture, I was told that they had initially opted for a Pindaric phrase, but De Gruyter no longer allows titles in Ancient Greek. Therefore, Lux. To linger a little longer on my detective work, it came to an end when De Gruyter added the table of contents on their website. I must admit that I was astounded. Antony and Myrto had managed to gather together not only pupils and colleagues from Crete, but friends and colleagues whose work I admired. How on earth did they do it, was my initial thought, how did they know whom to approach, but soon I answered my own question: the symposium or rather the symposia we had shared *urbi et orbi* gave them ideas. I cannot thank them enough for what they did, and I cannot thank enough the contributors who accepted their invitation. The end product is an exciting *choreia* in more than one sense.

Since there is yet another symposium awaiting us, I won't keep you much longer, but I do want to say a couple of more things about the book on the basis of the very quick look at a pdf I managed to get my hands on a few weeks ago.

Since so many colleagues of the Division of Classics have contributed their research, the volume is a testimony to the wide range of research that is performed in Rethymnon. If these papers are correlated with the papers of our alumni, one can easily discern both the umbilical cord with the *alma mater*, but also the different paths our students have taken. I'm much looking forward to reading the volume over Christmas from this perspective as well.

As I have already said, Myrto and Antony reached out to scholars whose work I have admired and used over the years. Looking at those papers, one immediately realizes that the publication of this volume in the series *Trends in*

Classics is fully warranted. A great range of interpretative trends—or, to use a more traditional term, range of methodological approaches—are represented in this volume: textual criticism, New Criticism, historical readings, aesthetics and other philosophical takes, interdisciplinary readings, oral theory, performance studies, and reception are all in evidence in this exciting book that I'm looking forward to reading. It will take me a couple of months to get through at a first go, and I'm saying a first go because this is a gift that will keep giving not only to me but also to what I hope will be a wide readership. Thank you all so much, it has been a very special day today, a new beginning full of friendship and intellectual threads that I am so eager to follow. *Nunc est bibendum!*

Οι επιμελητές του τιμητικού τόμου και
η τιμώμενη (με τον τόμο ανά χείρας).